

Andrej Hieng

Orfeum

(odlomek iz romana)

Gospa Mila Micek je dobila pismo, ki jo je povsem zbegalo in si ga sploh ni znala razložiti. Ker ni imela prijateljev, je obiskala doktorja Josipa Kobala, da bi ji pomagal v stiski; nič posebnega, ko bi doktor Kobal ne bil edini človek, s katerim se je kdaj v življenju sprla in so med njima ležale hude besede. Zakaj se je torej zatekla k njemu?

V naših krajih — to ne more biti le posledica zgodovine, marveč vsaj enako tudi podnebja — najdemo več protislovnih značajev kot kjer koli drugje: neki Italijan je povedal naslednje:

Večkrat ribarim tam in dežela mi je dobro znana, prav takó ljudje: svoja opažanja o ljudeh sem pretehtal. Veliko so si sposodili od sosedov in potlej tisto sposojeno pomanjšali na mero svojega sveta, da bi lahko rekli, kako je njihovo. Rahločutni so, a tudi kruti, nikjer drugje nimajo toliko psov na verigah, najdaljša veriga meri tri metre. Njihovi ornamenti iz nageljnov so nežni in eden glavnih praznikov je vsakoletno klanje prašiča. Njihovi pesniki so desetletja pisali izključno sonete s pokrajinskimi motivi. Ljubijo naravo, zvonjenje nad dolinami, zelo pa so zavistni in nagnjeni k zvijačam. Imenitno obvladajo vsa orodja, celo najbolj zapletene stroje: na zunanjih stenah njihovih hiš so naslikane smreke, jeleni, jezerca, lovci in planike, tudi v ravninskih predelih; vrtiče stražijo palčki iz gipsa. Hiše so sorazmerno majhne, medtem ko so avtomobili večji, kot bi pričakoval spričo splošnih razmer. Mnogo odhajajo v tujino na delo, a se tudi vračajo. Zdiijo se mi zanimivi, vsekakor protislovni..

(Iz nekega zasebnega pisma.)

Gornjega citata očitno ne moremo aplicirati na težave gospe Mile Micek, postavljen je bolj za okvir, kot za pojasnilo.

Pismonoša je prišel ob pol desetih; od zadnjega sporočila — dopisnice — je minilo deset dni, torej je bila zelo vesela. Ko je preletela vsebino, se sprva ni mogla ubraniti smeha: menila je, da je šala. Vrnila se je k delu; njen trgovski potnik jo je zadnje čase privijal z naročili. Uro pozneje jo je spreletel nemir. Šla je v kuhinjo in znova prebrala pismo. Tedaj se ji je nenadoma posvetilo, da je vse, kar stoji v pismu, mišljeno nadvse resno, da ni burka, da iz vrstic seva bolečina, črn strah.

Kakšnje blodnje so to? Kakšne zgodbe? Zakaj je njo obšel strah ob očitnih nesmislih?

Nič ni pomagalo, ko si je dopovedovala, češ, kar samo od sebe se bo pojasnilo, beseda ni konj, jutri bo poštar prinesel preklic. Z dlanmi na sencih je jela kolovratiti po stanovanju. Mislila je na fanta, s sten so jo gledale slike, ki jih je naslikal v prostih urah: prizori iz vsakdanjega življenja, napravljeni z nedopovedljivo natančnostjo in v živih barvah.

Ob štirih popoldne se je odločila; vedela je, da ne bo mogla vzdržati v tolikšni zbežanosti; preoblekla se je, pospravila delavnico v dnevni sobi, sedla v avto in se odpeljala.

Vročina je tisti dan neusmiljeno pritiskala na mesto. Bilo je konec avgusta. Pred semaforom pri tunelu se je gospa Mila pogledala v vzvratnem zrcalu in ugotovila, da je njen obraz — nihče mu ni nikoli odrekal miline — izpraznjen ali celo upostošen. Vedela je: tega niso kriva samo leta, niti vročina, marveč pismo, ki ga ima v torbici.

Doktorja Kobala je našla doma. Komaj za hip je pokazal nekaj začudenja, potlej pa jo je povabil v obednico, kjer je bilo ob zaprtih polknicah kakor v gozdu. Prižgal je lestenec: soba je bila razmetana, toda njega očitno ni motilo; povedal je, da je žena na počitnicah, sam si pere srajce; res je bilo iz kopalnice slišati ropotanje centrifuge v pralnem stroju.

Precej časa sta brskala po besedah. Ni ji pomagal. Togo je sedel na drugi strani mize, pokladal si je robec na plešo, njegov navzven škileči pogled jo je le kdaj pa kdaj zadel v obraz. Ponudil ji je pijače, a je odklonila.

Vprašala ga je, ali se čudi, da je prišla. Ko je pritrdil — še naprej je bil lesen in niti majčkenega nasmeha ji ni dal v oporo — mu je hitela zatrjevati, kako davni spori niso mogli omajati njenega zaupanja, nikogar ne pozna, ki bi se po razsodnosti mogel meriti z njim.

— Hvala! Čeprav ne razumem ...

Potem ga je kar naravnost vprašala, kaj sodi o možnosti, da bi izbruhnila vojna.

Obrvi so mu zlezele na čelo. Odsunil je stol in se sprehodil po sobi. Prebudil se je govornik in pedagog, tisto, kar je bil vse življenje. Sprožil je vprašanje Levante: mar ni očitno, da je v danih okoliščinah samo to področje virulentno; koncentracije vojaških sil z ene in z druge strani so tolikšne, kot jih vojna zgodovina redko pomni, lahko ji postreže s številkami o oborožitvi; naše področje, nasprotno, je nezanimivo, povsem nepomembno.

Razgovoril se je. Čaše v vitrini so žvenketale od njegovega koraka.

— Fant mi je pisal ... je rekla gospa Micek.

Doktor Kobal se je ustavil. Nakremžil se je in se zasrepel v zid nad vrati. Gospa — tako se mi je zdaj zdelo — je bila v hipu kakor posuta s pepelom; nikoli ni povsem premagala strahu pred tem razokim, iglastim človekom, toda vedela je, da se pač ne more ustaviti in da mora povedati, kaj jo tišči, kaj ima v torbici in na srcu. Povedala je: fant je že dva meseca v M.; povabili so ga, naj restavrira štukature v mestnem gledališču; redno

ji je pisal o svojem delu in življenju, danes pa je dobila pismo, ki si ga ne zna pojasniti.

Doktor je spet sedel. Roke je položil vstricno na prtljago in vprašal:

— Kaj pravzaprav želite od mene?

Odprla je torbico in izvlekla pismo. Položila ga je predenj. Niti pogledal ga ni. Opravičil se je, odšel je v predsobo in v kopalnico ter ustavil pralni stroj. V nastali tišini je bilo slišati kokoši z vrta. Ko se je vrnil, ga je gospa prosila, naj pismo prebere. Dejal je, da se mu ne zdi potrebno, sama mu lahko pove vsebino.

Navadili ste me previdnosti . . .

Tedaj je prisilila njegov pogled v svojega: ni mogel spregledati mavrice, ki se ji je napravila pod vekami, temu pa ni bil kos: pograbil je list in ga odprl.

Prebral je naslednje:

»Ljuba mamica v naglici! Ali boš dobila tele vrstice? Kdo bi mogel kaj takšnega pričakovati, mar ne?! Vojna! Prerezala nam je deželo in naju ločila . . . Čete so vkorakale v M. ponoči. Jaz, po pravici povedano, nisem slutil, čeprav se zdaj zavedam, da so bila neka znamenja. Bil sem pač slep in gluhi. Kot vedno! O razpoloženju v mestu ti ne bom pisal. Kje poteka nova meja, veš. Pravijo, da niti miš ne pride čeznjo in skošnjo. Postopam okoli postaje, pa ne vidim drugega kot zakamuflirane vojaške transporte. Kdaj bom spet pri tebi?! Za zdaj, prosim, ne skrbi preveč! Delo sem v glavnem končal, izplačali so mi honorar, ni mi sile. Če se bo stvar zavlekla, si bom moral poiskati priložnostno zaposlitev. Poznam nekaj ljudi, ki mi bojo prav gotovo pomagali. Kako je pri vas? Bojim se zate. Časopisi skrivnostno molčijo. Tako majhna dežela, pa so nam jo razkosali! . . . Za zdaj še stanujem v hotelu. Prihodnji teden si poiščem privatno sobo. Perila imam dovolj, dokupil bom nogavice, tudi kar zadeva obleko, do zime nimam skrbi. Nisem razvajen! Bodi mirna! Bodi pogumna! S hrepenenjem mislim nate in te poljubljam! Edi. — Misliš, da bo vsaj pošta stekla? Tole pošiljam po nekem železničarju. Nekaj je mencal, gledal me je, kot bi ne razumel, kaj želim od njega. Konspiracija na vseh straneh! Kako strašna stvar je vojna, ko jo sam izkusiš! Ločuje nas, izničuje nas. Tvoj Edi!«

Doktor Kobal je precej časa strmel v pismo, potem ga je preganil in odfrčnil proti gospe.

S pojemajočim glasom ga je vprašala, kaj naj si misli.

Zasekal je: on je jurist, ne psihiater: čemu ga muči s takšnimi abotnostmi?

Rekla je, da jo je strah; naj bo pismo še tako nesmiselno: gori! Stokala je in zdelo se je, da bo posegla z roko po njegovi, iskaje pojasnila in utehe; ker je ukrivil ustnice, je zadržal njeno intimnost.

— Ali menite . . . je spet začela.

— Menim, je odvrnil, — če želite vedeti, da so tri možnosti: norost, alkohol ali pa objestnost novih generacij.

Drznila si ga je opomniti, kako je spregledal nekaj bistvenega. Namignil ji je s koncem očesa, češ, naj pove, in ona je rekla:

— Fant ima, navsezadnje, štirideset let . . .

— Oh, gospa! Prosim vas! Menda bolje od mene veste, da ne bo nikoli odrasel!

— Zelo je resen!

— Resnost ni zmerom zrelost! Pardon!

Nekaj časa sta molčala, ona se je prva oglasila:

— Zakaj ga sovražite? Ni mi jasno . . . Ali nemara sovražite predvsem mene?

Zdajci je on njo ograbil s svojim štrikotnim pogledom, ki ga je bilo pol v senci in pol v žarku, spletenem od reže v polknici do mize; razkrečil je prste in obeh rokah, kot bi hotel poudariti, da je vsaj desetkrat povedal isto stvar; in počasi je obnovil zgodbo njenega spora, besede so se zvijale proti njej, včasih je katera zasikala. Priklical ji je prizore izpred dvajsetih let. Vse je videla natančno, čeprav drugače od njega. Fant je stal sredi sobe, doktor je bil tožnik, sedel je na stolu, s hrbtom proti oknu, pomemben in zlovešč — kakor vsi ljudje in vse stvari, ki jih vidimo le v obrisu.

— Takrat sem vam povedal, kakšen je fant. Tole pismo končuje njegov razvoj. To je pečat.

Pred dvajsetimi leti se je borila, zdaj se ji je zdelo, da nima smisla, tudi ne bi zmogla. Vtaknila je pismo v torbico in vstala. Ni ji branil. Spremil jo je do vrat. Tam mu je rekla, naj ji pač oprosti nadlego.

— Čudno, da sem se odločila poiskati ravno vas, doktor . . .

Nasmejal se je in se nagnil proti njej z zaupljivostjo, ki ji je bila znana, a jo je vseeno osupnilo, saj se je dotlej — med celim pogovorom, po tolikih letih — kazal z najbolj odljudne strani. Dejal je, da v njeni odločitvi ni nič čudnega, kajti konec koncev so njega in njeno družino nekoč vezale trdne vezi: vojne stiske, racije, preiskave, povojne tegobe; o intimnejših zadevah ne kaže govoriti, gospa ve, kaj ima v mislih. Žal mu je, da ji ne more pomagati. Preudarnost in pamet sta slaba pomagata, ko te zajaha nasilna prismojenost.

— Kakšna vojna?! Kakšna vojna, lepo vas prosim, gospa?! je vzkliknil. — Morda na Bližnjem vzhodu . . . Petrolej in te reči, saj veste . . . Fant igra čudno igro! Nekaj bi vam rad izmamil, pa si je nataknil norčevsko kapo. Veliko ste žrtvovali zanj . . . Nikar nič več!

Nato, skoraj brez prehoda:

— Moram vam povedati, da ste še zmerom vznemirljivi.

Gospa se je odmaknila, njegova suha, slamnata telesnost ji je bila mučna; poskusila je razplesti šalo, rekoč, da doktor pač ni znal kupiti te vznemirljivosti, o kateri govori.

V predsobi, na kuhinjski strani, se je v polmraku svetlikalo zrcalo. Doktor Kobal se je zasukal proti njemu. S prstom je pokazal svoje malce vsaksebi škileče oči.

— Tole, gospa! Tole bo vzrok . . .

Ni mu oporekala, on pa je nemara pričakoval, da mu bo.

Spremil jo je do vrta. Spraševal jo je to in ono o njenem življenju; vprašal jo je tudi, ali ima še vedno obrt in kaj izdeluje.

— Nadržke!

Potlej se je odpeljala. Vedela je, da gleda za njo in bo popil tisto pijačo, ki jo je bil poprej ponujal.

Vozila se je naokrog po mestu, ker se je hotela zamotiti.

Fantove stiske so jo zmeraj bolj zapredale. Premišljevala je, ali naj se odpravi v M. in razreši uganko, pa je to misel zavrgla, slutila je, da bi bilo vse še slabše.

Peljala se je po Komenskega ulici, kjer je nekoč, davno, stanovala s starši. Starše je skoraj povsem pozabila. Ni moglo biti drugače. Pred cerkvijo Srca Jezusovega na Taboru je za hip pogledala kvišku in opazila, da se za vejami dreves svetijo oblaki, ki bi utegnili prinesiti dež. Pot jo je potlej vodila v desno, čez most, mimo cukrarne in mimo bolnišnice do Kodeljevega, kjer je med nekaznimi, že od rojstva starikavimi vilami zraslo nekaj vrst blokov. Zrak nad vrtovi je trepetal. Štepanja vas je že vas; nebo se ji je odprlo kakor izvoljencem, s prav takimi oblaki: res bo namočilo. Bilo je mirno, mirno je bilo tudi na cesti, ki ob robu Golovca spremlja desni breg Grubarjevega prekopa. Prišlo ji je na misel: nekoč so bili pesniki, nekoč so bili vandrovci, urezali so si palico v grmu in so pobožno opazovali, kako rasto žita in trave, poslušali so murne in v razžarjenem duhu iskali rime za njihov ciriciri... Skoz odprto okno avtomobila je dahnil veter, prve kaplje so padle. Nad gradom in nad mestom, na zahodu, je viselo sonce in pred njim srebrna zavesa dežja. Po cesti je šlo dekle, nekaj korakov za njo fant v majici. Dekle je odprlo dežnik in tedaj se ji je fant pridružil. Dežnik je bil zelen, potopljena sta bila v kar se da nežno podvodno luč.

Prizor ji je vsilil spomin na hčerko in na dogodivščine, ki so opletale dekletovo življenje kot čudaška glasba, pa seveda spomin na njeno smrt, na tisto hlastno slovo, ko nihče ni hotel prav verjeti, da bo morala zaradi razlitega slepiča v jamo ob Savi. Minilo je deset let in še nekaj: bilo je spomladi. Čeravno je Lidija poprej večkrat z nasmehom govorila o smrti — in je bila navsezadnje to nekakšna njena posebnost — je ni sprejela ravnodušno, nasprotno, zdela se je začudena in svetlo modre oči, iz katerih se je naglo izgubljal barva, so iskale pojasnila pri ljudeh in celo pri predmetih; kakor bi čakala, kdaj ji bo dano znamenje, da je njen odhod preklican.

Ni mogoče reči, da je spomin spravil gospo Milo v ganotje. Ker ni imela družbe živih, se je morala odločiti za pokojnike; velik del dneva je šel v nič, bilo je zares vseeno, kako bo porabila ostanek.

Tri stvari so jo strašile: fantove blodnje o vojni, Kobalove meditacije o resnični vojni na Bližnjem vzhodu in prvi znaki nekakšne bolezni v želodcu ali črevesju.

Zavila je čez mesto in proti pokopališču. Dež je prešel v dveh pasovih, oblaki so se razvlekli proti vzhodu, spet je zacvetelo sonce, ceste so se osušile. Promet se je zgostil.

— Navaditi se moram na ta kraj... je pomislila in se nasmehnila.

— Sem že v tistih letih...

Stebrišče in cerkev in kapelice so žareli pred svinčenim ozadjem odhajajoče nevihte. Ta prizor ji je zmerom zbujal misel na orientalski bazar. Ko je parkirala avto, je na štantu kupila svečo; prodajalka jo je spoznala, pripomnila je, da se že dolgo nista videli. Ni bil očitek, a gospa se je le opravičila:

— Delo! Saj sami veste ...

Leopold Micek in njegova hči sta pokopana na starem delu pokopališča, na parceli neke izumrle rodbine, levo od glavnega vhoda, ob zidu. Bršljan obrašča figuro žalujoče žene iz peščenca, ki drži v rokah knjigo. Plošča je izjedena in v razpokah se je pojavil lišaj. Imeni sta na tabli ob vznožju kipa: Leopold Micek, Lidija Micek, datumi; vreme je zlizalo pozlato z napisov. Travo vzdržuje pokopališka uprava.

Oh, punčka moja! je vzdihnila gospa Mila skoraj glasno. — Stari moj in punčka moja! ...

Isti hip se je zavedela, da ji to pravzaprav nič ne pomeni.

Pod peskom in pod ploščo iz marmora sta ležala dva njena človeka, a najsi ju je vzklicevala, se ji v duhu iz drobirja spominov ni marala sprijeti količkaj jasna slika; med meglenimi prikaznimi iz preteklosti in predstavami o razpadajočih truplih v gramozu ni bilo nobene zveze.

— Nič! si je rekla, kajti ni ji bilo do tega, da bi se sprenevedala. — Mogoče sem res trda ženska, nisem pa, in ne morem biti kome-dijantka ...

Izkušnja je stara: jalov poskus, najti govorico za umrle, poskus, slišati njihovo sporočilo nam, človeku kvečjemu nadraži domišljijo.

Poslovala se je.

Nagrobniki so se ostro izčrtavali iz zelenja, ker je sonce že zdrsnilo proti obzorju. Videla je starke, ki so dremale na klopcah; zavidala jim je njihovo zaupnost s pokojniki in smrtjo. Precej je bilo ljudi s škropilnicami, kajti dež je bil preveč bežen, da bi kaj zalegel. Pokopališče je lepo urejeno. Polde je nekoč dejal: — Pokopališča so slika in spričevalo živih.

Pri izhodu se ji je primerilo nekaj nenadejanega in dogodek (če mu sploh lahko tako rečemo) ji je obarval ves ta dan, tisto, kar je minilo in tisto, kar jo je še čakalo.

Pred zidom, ki povezuje cerkev in upravno poslopje, postavajo fantje s samokolnicami, v katerih razvažajo pesek po grobovih, ker starejši ljudje tega ne morejo več sami, zaslužek pa, posebno na krajših progah, če so pokojniki blizu, priteče hitro. Fantje so v gospe Mili sprožili primerjavo med seboj in njenim fantom, ko je bil še fant, saj so kazali radoživo prizadevnost, ali vsaj bistro poslovnost. Kraj, kakršen pač je, očitno ni pustil nobenega sledu na njih.

Njen dečko se je zmerom rad sukal okoli grobnih in zagrobnih reči, čeprav nič kaj poslovno; prva potovanja, ki jih je napravil, so bila tako rekoč zaznamovana s križci, in ko se je vrnil iz Italije, je največ sanjaril o Scaligerskem grobišču v Veroni, o visokem kipu Cangranda, rekoč: — Napol je podoben zlemu angelu, napol steklemu, nasmehljanemu mačku, pa ti jaha čez svoj lastni grob in bo še kar jahal ...

Nikoli ni bil površen.

Pet metrov od vhoda je na poveznjeni samokolnici sedel nenavadno mršav dolgolasec, roke so mu visele do tal. Tik za njim je stalo dekle, ki mu je bilo tako zelo podobno, da bi ju lahko zamenjal, le da so ji lasje scela zakrivali obraz, ko je prisluškovala prijateljevemu mrmrajočemu popevanju. Za njima so bile stojnice s svečami, turška zmeda kapelic v zelenju in večerno nebo. Gospo Milo je neslo proti njima, čeprav je imela avto na desni, v enem zadnjih boksov. Ne da bi se bila prav zavedala, je lovila pogled obeh mladih ljudi, hotela jima je ukrasti pomirjenje zase, saj sta se ji zdela čudno in čudaško skladna pod šotorom pesmi. Ko je bila še tri korake oddaljena, je mladenič vzdignil obraz in pokazal črne oči med sencami.

— Kaj peska, gospa...? je vprašal.

Za hipec se je ustavila.

Hvala! Ne!

Tedaj se je nasmehnil, bolj sebi, kot njej, bolj vase, kot predse.

— Ja... je rekel. — Prav imate! Potres bo in grobovi se bojo odprli. Ni vredno!

To je bilo vse.

Vrnila se je domov.

Ogledovala si je stanovanje. Kakor bi ga bila videla po dolgi odsotnosti; izkušnje tega dne so ji spremenile pogled in domišljije so zavladale: čutila je prisotnost čarovnih sil, ki so stiskale obroč in jo vabile v kólo, prostor se je odpiral, vse manj je bilo v njem znanih stvari, ob katerih je človeku varno.

Zunaj je bila vroča noč, soparica je meglila zvezde, da so migljale kakor večšice nad močvirjem. Prižgala je vse luči, širom je odprla okna. Po stenah so visele fantove slike, ki so prikazovale prav te stene, prav to stanovanje, vendar naseljeno s svečanimi, v črno oblečenimi ljudmi, s pticami v kletkah, z učeno mačko in s takšnim psom, da se ti je ob njem oglasil davni promenadni koncert pihalne godbe. — Fant je videl stanovanje kot pravljico, poenostavil ga je, celo mere mu je zmanjšal: njegova optika, tako je vedno sodila, izvira iz sadjarske preproščine.

— Ali sem to jaz? je vprašala zrcalo in sliko.

Naslikal je — v več variantah — debelušno, milo mamico s predpasnikom; z najmanjšim čopičem, s tistim iz človeških las, ji je nasul polno majcenih zvezd v oči. Je bila res kdaj taka? Obrt, ki se je je oprijela pred mnogimi leti, jo je nemara spremenila, čeprav ji bržčas ni začrtala peščenih gub od nozdrvi do brade.

Šla je v kopalnico, kjer jo je čakala kozmetična kolekcija Holiday magic, vrsta lončkov z napisi: Mint ice honey and almonds, Papaya dew moisture cream, Strawberry frappe cleanser, Super enriched night cream in podobno. Bili so časi, ko je povsem zaupala svoji beli koži in je ni razvajala, večji del življenja je bilo takó, recimo na poročnem potovanju v

Dolomitih, ko se je z maslom branila zoper sonce in prav takšna — kakršno je bog na zunaj ustvaril, pa seveda s tiho milino — vžigala srce svojega soproga.

Nekateri moderni slikarji slikajo človeka z mnogimi profili; takšnim podobam se je večkrat smejala, zdaj so ji prišle na misel, ker je mahoma tudi na sebi odkrila celo vrsto profilov.

Nekoč se je pogovarjala z doktorjem Kobalom. Vprašal jo je, ali sodi, da se človek nič ne spreminja v strugi časa, ki ji pravimo zgodovina; pri tem je vrtal vanjo z enim očesom, medtem ko je drugo taval po sobi; kakor učenki ji je kazal prostrana bojišča in neskončno zapletene premike v družbi, vse tisto, čemur sta bila, konec koncev, sama priči.

— Kamen v reki se obrusi, človek pa naj bi se ohranil nedotaknjen?!.
... Ali res ne razumete, kam merim?

— Sem se močno spremenila?

Smejala se mu je v obraz.

— Da! je odvrnil. — Zelo ste se spremenili.

— Ker sem se lotila obrti, in sem se postavila na lastne noge?

— Tudi to je ena od sprememb, da! E n a ...

Ni se spomnila, koliko let je minilo od njunega pogovora.

— Ta resasti pes je pameten, nedvomno!

Pustila je lončke in se vrnila v dnevno sobo, ki ji je hkrati služila za delavnico. Pred okni so plesale večče, zavese so se napihovale, bučanje mesta je počasi ugašalo. V stekleni gondoli je utripala lučka. Gospa je imela rada red v svojih opravkih. Tudi kar zadeva počitek je sodila, da ga kaže organizirati. Natočila si je žganja, zavalila se je v naslonjač, zakrečila je noge, z desnico je držala kozarec, z levico si je previdno otipavala trebuh, tisti nabrekli predel nad popkom in sramnim gričem, kjer je čutila rasti bolezen. Za en dolg, zelo dolg trenutek (ki je vseeno bil trenutek) sta se združila njena telesna bolečina in nemir tega dne. Bolečina se ji je zdela podobna pregibanju majhne miši v črevesju in že večkrat jo je ukrotila s pijačo, nemir pa je iz senčne igre izločil nekaj obrazov: fantovega, Kobalovega, moževega, hčerinega in ne nazadnje lice dolgolasca, ki ji je napovedal potres.

— Potres...? Vojna...? je zinila zgubljeno in pijansko. — Ubogi moj fant! Ubogi fantast! Jaz sem se spremenila, zakaj se ne bi še on...?! Toda, kako naj mu pomagam?

Hkrati je vedela, da govori le o sebi.

Obšla jo je strašno močna zavist do svoje preteklosti. Nemara je bilo njeno življenje res kdaj takšno, kakršno je upodabljal fant na svojih slikah, mogoče so besede kdaj stale med ljudmi kakor steklene svetilke...

Pogovarjala se je sama s seboj, takole:

— Požegnaj dvanajsternik, to bo zoper sentimentalnost najbolje!

— Zakaj bi se bali sentimentalnosti?

— Ali res veš, kako je teklo življenje včasih?

Gospa Mila je bila ponosna na svojo razsodnost; tudi v očeh drugih ljudi je veljala za trezno in pogumno ženo šestdesetih let. Čemu zdaj pri-

pisati strah pred svojimi črevi, pred napenjanjem, pred vetrovi in kolikami, pred neurejeno prebavo ...?

Z novim požirkom žganja si je pomagala v sanjarijo. Ni bilo prvič. Potapljala se je v imena, s katerimi je bila pokrita njena preteklost; bila so imena ljudi, imena krajev, imena dogodkov in celó imena živali; sestavljala so ornament, ornament ni ničesar pomenil, a je imel učinek godbe: Leopold, Sirmione, dekliški zobje v breskvi, zarja nad Jelovico, Lidija in zeleni žoržet, kupi dišečih rjuh, Regensburg, Pónikva, kadilo pri poroki, cipresa, pes in otrok v novem snegu, Podlipoglav, Aci, praprot, torri pendent di Bologna, voda v Begunjski Dragi, ciklame, strešna slemena zvečer, dekleta pod dežnikom, Peter, spet Leopold, kanonada z Ljubljanskega Gradu, Novi Sad in Petrovaradin, čoln pod jelšo ...

Marsikdo, ki je poznal gospo Milo, bi se tem igram čudil, če bi jim bil priča.

Vojna mi je zaprla pot do doma.

Nova meja je potekala približno štirideset kilometrov južno od mesta M., torej trideset kilometrov severno od mesta, v katerem sem se rodil in dotlej živel. Sedemdeset kilometrov — bodimo natančni in povejmo: v rahlem jugozahodnem odklonu — ni mnogo, vendar so bile okoliščine take, da sem obtičal. Po naravi sem plašen in krhkega ustroja, nenehno snujoča, čeravno meglena domišljija me je, kar pomnim, vodila na uzdi, mi zakrivala razglede in dušila odločnost; kako bi se torej ne zbežal ob novicah, ki sem jih mimogrede vlovil v hotelu, po gostilnah, na peronu železniške postaje in ob ribniku mestnega parka, kamor me je vsak dan zvabila želja, da bi videl tri petnajstletnice in dva laboda. Novice so govorile o povsem nepredirni meji. Kakšne noči so prišle! Do nosu sem bil pokrit z odejo, in sem si na strop slikal podobe razkopanih cest in vsake vrste pasti, ki so jih nastavili ljudem, da bi spoštovali, kar je vojska odločila. Videl sem sence obhodnih straž v goščavi, črnega ostrostrelca ob mahovnati skali, v zid obrnjenega zasliševalca: mozolje ima na tilniku in njegov glas šelesti kakor zelo dolga kača v praproti! Oh! V oknu so bile zvezde in opazoval sem jih, kako se premikajo, toda njihova potovanja me niso prav nič hrabrila, niso me spodbujala, naj grem še sam na pot in domov; rjavkasto bel sopuh mlečne kave na domači mizi se je v mojem duhu trmasto spreminjal v smodniški oblček.

Očitno je bilo, da sobarica ni spregledala, kako preznojene so moje rjuhe: štirideset let se je njen nos uril v razpoznavanju vonjev, ki obtiče na platnu; starka je vzdignila uro, ki sem jo imel na nočni omarici, in si jo podržala k ušesu, njeno nepremično desno oko je gledalo v zid, premično levo, z višje obokano veko in malinaste barve, se je zasukalo k meni (ona sama ni zaudarjala po znoju, marveč po vosku in lapuhu) pa mi je rekla, naj ji uro prodam, ker se bo po dolгих, dolгих letih vrnil njen nečak in bi bilo prav, če bi mu kaj lepega podarila. Užaljeno sem vzkliknil, češ, kako vendar pride na takšno misel! Mar meni, da mi ura ne bo več potrebna?

Odložila je uro in se obrnila proti vratom. Nizko sonce je narisalo njeno senco na zid. Rame so se ji tresle od potuhnjenega smejanja; na vprašanje ni odgovorila; ko je bila že med vrati — odšla je, preden se je sploh lotila dela — mi je vrgla stavek, ki si ga dobesedno nisem zapomnil, a je bil po smislu in vsebini takle: Kdor ob ribniku sedi, ga strah pesti, ali jalove marnje, mogoče bolezen, nemara pa vse hkrati; ni dobro in ne more biti dobro, kot bi imel črnega psa za petami. — Tako nekako je rekla. Urno je zaprla vrata za seboj in mi preprečila, da bi se bil razhudil nanjo. Kdaj me je videla ob ribniku? Mar je opazila moje poglede, ki so lovili pobliskavanje dekliškega perila? (Dekleta so se žogala.- Ali bi ne bilo primerneje, če bi njeno pozornost pritegnilo moje sanjarstvo spričo belega kroženja labodov? In sploh: kdaj, kako in zakaj me je opazovala? Iz svojih pobud? Po naročilu? Komu je mar moje posedanje v parku?

Lovil sem copate pod posteljo in kar na glas vzkliknil:

— Edvard, nekaj se pripravlja! Edvard, attention!

Ven me ni mikalo, a sem moral iti. Voja je prišla v neurju, zdaj pa so se nizali dnevi, polni rezke sončne bleščave. Moji naravi takšno vreme ne ustreza, rajši imam meglice in pršenje, nizke oblake, omejene razglede.

Predaleč sem segel: poročilo bodi jasno, s preHITEVANJI se bomo zmedli, tudi jaz, ki poročam.

Pišem se Edvard Micek. — V M. sem prišel julija, na povabilo gledališke uprave. Po poklicu sem štukater, čeprav sem se sprva izučil za slikarja in mi je veselje do čopiča ostalo, seveda v višjem smislu, o čemer pa bodi govor pozneje. Gledališče so izročili namenu leta 1857; zapira južno stran trga z Neptunovim vodnjakom, črnikasti portal gleda v Škofijo, ki je bela in ima zelene polknice. Strokovnjaki stavbe ne cenijo. Čas je opravil svoje: občasne prezidave in krpanja so notranjščino spremenila v kar se da zapleten organizem, v blodnjak hodnikov, ovinkastih prehodov, stopnic, stranišč in shramb; zrcal je kolikor hočeš, slepijo, umirajo. Dvorana je skladna, graditelji so jo radodarno okrasili s štukaturami. Ob mojem prihodu so bili ti okraski zanemarjeni, nujno potrebni popravila in nege, pa se je uprava gledališča navzlic denarni stiski, ki menda zmerom pesti take ustanove, odločila ukrepati in me poklicala. Bilo je konec sezone, moje delo naj bi ne motilo rednega poslovanja.

Spominjam se prvega ogleda dvorane. Prižgali so mi veliki lestenec in vse stenske svetilke, da bi bolje videl delovni prostor, zunaj pa je sonce na moč pripekalo. Bil sem utrujen; dopotoval sem z ekspresom ob enajstih in trideset, vendar nisem hotel izgubljati časa. Stopal sem ob desnih parternih ložah proti odru, bolje rečeno proti orkestrski ugredi, ki jo je prekrivala ponjava. Z desnico sem drsel po vencu iz štuka, ker sem hotel pri priči ugotoviti poškodbe: bilo jih je precéj. Venci vrtnic iz gipsa so bili ob stiku lož speti z zvezdastimi cvetovi. Jasmin? Pač? Jasminovi cvetovi! Moja domišljija je poskočila — čeprav sem hkrati ugibal, kako bom zamesil tako nežno zrnato sadro, kakršna je uspela predniku — in ponesla me je pred zid, ki so ga obraščale vrtnice, v daljavi se je kopičila nevihta, pred oblakom je bil grm jasmína, na vasi je škripal voz in okoli slepečega belega grma

so skakljale tri še bolj slepeče deklice, žogale so se, črn pes jih je gledal. Dovolj! Poudariti moram, da sanjarstvo ni nikoli slabilo moje natančnosti. Odkrušil sem košček štukature in jo preskusil med zobmi. Kočnik in jezik ti razodeneta strukturo; te metode me je naučil neki Luciano iz Vicenze. Postrgati bom moral cele pasove in jih po predlogi modelirati na novo. Prvič sem delal v gledališču, dotlej sem imel največ opravka v cerkvah. Tudi tu je hladno, sem ugotovil, toda zrak, ki me je obdajal, je bil nov, vznemirljiv, prav tako trohoben, a bolj debelega zrna, nemara bi celo lahko rekel, da je bil bolj mesnat, nič prodnate vlage cerkvenih tal in duhá spovednic — citrone in česnova sapa, črvi v lesu — prah na mojih prstih je bil lojnat kakor puder, v komaj zaznavnem prepihu je nihal prepereli žamet, molji so migljali pred svetilkami, ko sem privihal nos, mi je vlovil klej in železo, namesto kadila in mokre moke hostij. Razlika je očitna. Če poenostavim: razlika med cerkvijo in teatrom je podobna razliki med gozdom ob reki in gozdom na gori. Oba prostora vsebujeta dosti zgodovine in veliko zgodb, kar je seveda važnejše od vonjev. Občutljivost čutov me večkrat zavede v igrarijo. Spoštujem preteklost, usedline usod in duha, ki jih hrani.

Z ganotjem v srcu sem si dejal:

— Evo! To je domovanje muz, Edvard!

— Kako, gospod mojster? Kaj ste ugotovili? Bo mogoče vse rešiti? je tedaj nekdo spregovoril.

Nisem opazil kdaj in od kod se je pojavil.

Stal je pred spuščeno odrsko zaveso, tik ob rampi; ugreza naju je ločevala, njegova stopala so bila v višini mojih prsi, a ker je bil visoke rasti, pa tudi togo vzravnane, se je zdelo, da mi njegov glas pada naravnost na teme. Konjenik in svečenik, sem pomislil, vsekakor oficir. Povedal je svoje ime, nato je pojasnil:

Jaz sem ravnatelj gledališča. V pisarni sva se pač zgrešila.

Kakor bi bilo včeraj, ga vidim pred seboj, bolje rečeno — nad seboj. Kostni in kite, postava, ki se zdi, da ne bo nikoli nehala rasti, suknjič je imel iz listra, takó visoko fazoniran, da mu je skrival srajco in kravato. Stal je v luči lestenca in v pramenu reflektorja, s katerim so mi osvetlili dvorano: njegova glava je bila pred ritko vile na zastoru, ostro se je izčrtavala. Kako bi se ne! Glava-stolpič, vse razpotegnjeno, vse oglato, celó na krtačo postrizeni lasje in uhlji. Eno oko je pripiral, drugo je srepelo vame. Pozneje sem ugotovil, da imajo njegove oči barvo svetlo zelenega stekla, tedaj sem tistemu odprtemu očesu — iskrice z lestenca so migljale v njem — pri priči prisodil skorajda uročno moč.

Hitel sem pripovedovati, kako se nameravam lotiti dela in kakšne težave me čakajo. Nastavil je uho in odmaknil oko, tudi se je malce zasukal od mene, kazal je nekakšno nejevoljo ali nestrpnost.

— Vaš posel, vaša skrb! mi je nazadnje odrezal besedo. — Dobra priporočila imate. Samo to je važno!

Povlekel sem glavo med ramena; (tablo sem imel pred nosom, kreda se mi je drobila med prsti: vsi naši strahovi imajo prednike. — Ravnatelj je stegnil roko. Rokavi so mu jo pokrivali do prstov. Urno mi je zastavil

vrsto vprašanj, malce nosljajoči, a hkrati predirni glas se je lovil med ložami, ker so pač gledališča grajena takó, da čim boljje ustrezajo zakonom akustike: kako sem potoval, kje sem se nastanil, kje se nameravam hraniti, kolikšen predujem potrebujem in nazadnje celo, ali me bo družina pogrešala.

— Samo mamico imam, gospod ravnatelj... sem odgovoril.

Tudi mati je družina!

Pritrdil sem.

— In kako vam sicer ugaja naše gledališče?

Brez obotavljanja sem mu pohvalil dvorano in skrb za njeno vzdrževanje, omenil sem, da so prezidave v nizu desetletij zapletle ustroj zgradbe, kar celo ni brez čara, saj v območju umetnosti suhoparna smotrnost ni prida spodbuda; nazadnje pa sem se zataknil ob zastor, ki je visel za njegovim hrbtom, obsijan od lestenca in žarometa. Mar bi bil molčal!

Ta zastor:

Prav zgoraj, na levi, je grad v oblakih, ali morda na zasneženih gorah — tega nisem nikoli ugotovil, vijuge iz cinkovega belila, konec koncev, lahko pomenijo oboje. Grad ima zobčasto zidovje gornjeitalijanskega tipa. (Palazzo ducale v Mantovi, Siena Castelvechio v Veroni etc.) Na zidini stoji povsem črn vojščak in proži puščico, puščica pada navzdol — to je še vedno levi zgornji del podobe — pada in se blešči v soncu, ki ga sicer ne vidimo, pada pa proti gladini vode. Ali je jezero? Morski zaliv? Morda je res morje, kajti brez števila ladij se žene po njegovi nakodrani gladini, toda ladvice so v resnici barke z mogočnimi, trebušastimi boki in strumno napetimi jadri, izpod jader strše topiči, bruhajo ogenj, bruhajo dim, cepetajoči možici padajo s krovov v mokro smrt. Kam hite barke? Kam streljajo topiči? Grad je nad njimi, en sam črn lokostrelec ga varuje. Pa se je slikar — nič ne dvomim — vprašal: Kako končati levi spodnji del slike? (Tista voda zgoraj je rjave barve, barke bakrene in možici beli, torej je kazalo iskati tudi barvno ravnovesje. Kaj naj upodobi? Nastal je prizor slovesa: vitez, žena, otrok; nekakšen Hektor, nekakšna Andromaha, nekakšen Astianáks, vendar fantazijsko kostumirani. Žena nam kaže hrbet, pri tem obrača glavo, da ji vidimo profil. Figura je visoka dva metra in pol. Skrbno si je spletla kite in si jih napeljala okoli sencà. Rožnata halja ji vse do gležnjev pokriva oratarsko in materinsko telo. Pod očesom ji visi biserček — solza. Z iztegnjenimi rokami ponuja golega otročiča, tako rejenega, da se mu ljubki lulček kar izgublja v salu, in ta otročič še ne ume bridkosti slovesa, saj se na vsa usta smeje metulju, ki mu je sedel na prstek. (Metulj je trakar, zelo skrbno naslikan) Oče Hektor — ali kar pač je — rajši gleda v nas, kot v ženo in otroka. Za celo glavo je večji od soproge, ogrnjen v kožuho, vrhu svedrastih kodrov mu čepi frigijska čepica, toda ta mož očitno ni kar tako, saj je ročaj dvoreznega meča, na katerega se opira, gosto posejan s pisanimi dragulji v velikosti golobjih jajc. Na nogah ima sandale s trakovi, takšne, kakršne nosijo o veliki noči stražarji pri božjem grobu. Rekel sem, da gleda v nas: v resnici pa mu oko najbrže na obzorju išče blišcanje bitke, ki bo njegova usoda. Slikar mu ni privoščil solze niti izraza tesnobe spričo smrti, zoreče

v njegovih prsih: kar strmi, zrkla so konveksna, sinja, trepalnice ko pšenica. — Toliko o levi kompoziciji. Prav na sredi zastora je naslikan stebrič z napisom *Virtuti & Musis*. Obrašča ga bršljan. Bršljan nas povede v gozd; desna kompozicija se namreč dogaja v gozdu ali gaju. Večer je. Med krošnjami dreves žari zarja. Na trati, ki jo obkrožajo drevesa, rasto vsake vrste cvetice, tudi šipek. In tu so muze, vile, skratka — tri dekleta v poskoku. Ena pleše tiho, tiho, z dolgimi, valujočimi kretnjami, vijoličasta koprena ji bolj razkriva nego pokriva telo, z diamantno sponko si je pritrdila grivo na temenu, sanjarka je, ni dvoma, in tisti, ki jo bo dobil, se bo pošteno otepal z njeno kujavostjo, pesniku pa bi bila v pomoč. Počasen »en-dva-tri«, pred njo pa hiter »hop-hop-hop«: zlatolaska, debeluška, smejalca, rdečeličnica, porednica. Škrlat, žamet. Tretja skoraj miruje. Nima obleke. Zavoljo spodobnosti je naslikana od zadaj in potisnjena v senco. O njej sem že govoril, ko sem rekel, da je bila direktorjeva glava pred njeno zadnjico. Gole ženske na slikah zmerom razkazujejo napol melanholičen in napol pavlihastraz. Kdo opazuje dekleta? Prav daleč, na situ zarje, je majhen lovec, ki pa jih zagotovo ne more videti. Opazovalec je desno spodaj. Ni manjši od Hektorja, toda vsekakor otrok druge dobe. Vzleknil se je v mah, ob nogah mu cveto kalužnice. Oblečen je v črno, v žamet, ob zapestjih in okoli vratu ima čipke, njegovo obličje je bolj belo od čipk, njegovi kodri temnejši od žameta. Pogled žari iz sence vek. V naročju drži mandolino na osem strun, z vložki iz biserovine, na vratu okrašeno s trakovi v raznih barvah. Fant gleda vile in se žalostno čudi. Ftizične lise mu oživljajo bela lica. Pesnik? Najbrže pesnik! Čemu ga rajanje deklet nič kaj ne veseli? Kaj mu je obsenčilo srce? Mar ve, da je smrt v belem mesu kakor črv v lesu? Snuje pesem? Gledališko igro? Povest ali zgodovinski zapissek? Sploh ga dobrine tega sveta ne veselijo. Pri nogah ima srebrno skodelo s sadjem. Skodela je bogato cizelirana. V njej so breskve, hruške, jabolka in tudi ananas. Ničesar se ne pritakne, čeprav njegov videz kaže, da je krepčila potreben, in čeprav bi že zavoljo vljudnosti moral malo pozobati, saj so mu očitno vile postavile hrano k nogam. Tihožitje je naslikano v slogu poznega flamskega baroka.

— Kaj imate zoper našo zaveso? me je vprašal ravnatelj in se pozibal na petah. — Ali vam ne ugaja?

Nasmehnil sem se in obrnil dlani proti njemu, hoteč povedati, da nama o tem predmetu pač ne kaže izgubljati besed, kajti njegova ocena ne more biti drugačna od moje.

— Kako, prosim?! je vzkliknil. — Pojasnite!

— Oh, koliko slabše od stavbarskih del in okraskov!

S pohvalo stavbe sem skušal ukaniti njegovo samoljubje; ukanil sem se sam; jeza mu je udarila v lica, pa je celo odprl dotlej priprto oko, z dolгим kazalcem je suval proti meni in se silil v nekakšen smeh.

— Joj! Joj! Joj! Pač zelo osamljeno mnenje! ... To podoba so občudovali ljudje znamenitega okusa. Naslikal jo je profesor Wandwischer iz Leobna, ki se sicer ni ukvarjal s slikanjem gledaliških zastorov, pa je tistikrat,

iz osebnih nagibov, iz prav zelo intimnih pobud, stopil z Olimpa. Da, gospod Mikec, profesor Wandwischer! Vam to ime kaj pove?

Moral sem priznati, da nič. Hitel sem razlagati, kako ime ne more biti varščina: ocenjujem, kar vidim: vidim slabo spojene dele kompozicije, morje iz smole, barke iz pločevine, Hektor bi se po vseh naravnih zakonih moral prevrniti, takó je postavljen v prostor, njegova koža ima že zdaj barvo mrtvaka — nesrečne asfaltne sence! — frigijsko čepico nosi, tudi ni mogoče, da bi ob slovesu kar samo zabodeno gledal, ko vendar prav natančno ve, da mu gre za glavo, lovec v gozdu je vrtni palček, zarja, ta čudežni naravni pojav, ni zarja, marveč izcedek, kajti cinkovo belilo je izjedlo, kar je bilo žara v barvah. Priznajmo: debeluška ima lasuljo iz slame, ritka nad ravnateljstvo glavo mrhovinasto fosforescira.

— Kaj pa tale pesnik?

— Brez kosti je in prav čudim se, da se ni še nikoli zvalil na harfista ali timpanista v orkester!

Mar sem res vse to govoril...? Govoril sem! Včasih mi navzočnost močnejših ljudi razdraži pohlevnost in jo obrne v nasprotje; včasih, pravim: moja jezikavost mora seveda imeti nekaj opore v očitnih dejstvih. S prstom sem kazal podrobnosti na sliki in mlel; nazadnje sem se za korak odmaknil. V gledališču je bilo tiho, nič drugače nego v cerkvah. Molji so brneli pred svetilkami. Trohnbni vonj je komaj plivkal. Pristavil sem še tole:

— Čast in slava profesorju Wandwischerju! Mogoče jo je s kakšnim drugim delom pošteno zaslužil. Ali ni celo veliki Tintoretto kdaj pa kdaj skuhal paprikaš, ki mu vodniki in turisti pravijo slika...?

Brez uvoda in brez prehoda se je usulo name; nisem pričakoval, menil sem, da ljudje vojaške narave bolje brzdajo svoje strasti.

— Tintoretto, Canaletto, Vaporetto! je kričal in opletal z desnico. — Cigu migu mačke strigu! Štricimici! Mačkarska družčina vsi Italijani po vrsti! Ciganska banda! Tintoretto! Kaj pa se mene tiče Tintoretto?! Kaj pa je to meni mar?! No?! Profesor Wandwischer je slikal panoje za svetovno razstavo v Londonu, prosim! Se vam zdi, da v slikarstvu niso važni vzgojni učinki? Jih ni tule kar dosti? Jih ni v izobilju? Ste za moderno meglenost? Za moderno zmedo? Celi rodovi gledaliških obiskovalcev so imeli z našim zastorom veselje in učili so se z njega, vi pa pridete in bi ga radi kar odpihnili! Cinkovo belilo in Tintoretto, maledetto, oh!...

Tla so mi mrgolela pod nogami, manjšal sem se; nisem odporen zoper nasilje. Ravnateljstvo kričanje se je vračalo iz vseh kotov dvorane. Oddaleč je bilo naenkrat slišati glas, bariton, ki je vztrajno ponavljal dva ali tri stihe: vsaj po ritmu se je dalo presoditi, da so stih. Ravnatelj se je napotil proti meni. Stopil je na mostič, s katerim sta povezana odrišče in dvorana. Deska je škripala, nato dve stopnički; ustopil se je tik mene in se sklonil.

— Kaj vam daje pravico izrekati takšne sodbe? je vprašal izza zob.

Bil je zares zelo mršav in visok. Spominjam se, kako me je ogrnil njegov vonj: zadah po usnju, grenčina tobaka, pasta za čevlje. Svetlo zeleni pogled je prodiral vame, kosmati prsti so me cukali za rokav. Odmaknil

sem se nekoliko in se zasrepele v tla: rekel sem, da sem pač samo rokodelc, a sem si s pridnostjo vendarle pridobil izobrazbo, ki bi se je ne mogel sramovati kateri koli izobraženec; kar zadeva slikarstvo, premorem tudi neko osebnejšo izkušnjo, o čemer pa ne bi hotel govoriti.

Spet me je pocukal za rokav. — Ali naj mu povem, kako je s to stvarjo? sem se vprašal.

In takrat so mi jele od vseh strani priletavati slike. Rožnata mamica vlada v zeleni kuhinji, petelinu kaplja kri z vratu, stoji na oknu in za njim drevo s petsto tisoč temnečimi listi, zlati kebrčki lazijo po listih, pojavi se lavor, v katerega je babica izbruhala svojo poslednjo večerjo, kanarček je cvrkutal v njeno sopenje, nož ob kruhu, vznemirljivi ribežen, solnica z napisom v gotici, ostre, vijoličaste črke na fajansi, sestra navija volno v klobčič, neštnevilne svečice migljajo v mrak nad pokopališčem, črn pes, mesarjev pes, se valja po rosi, luna vzhaja, visi med podboji, otroci so na pragu, grenka ruša greni večer, strah prihaja, kajti v ruši so mrtvaški kukci, oh, saj še ni tista ura, na zahodu je mesto, vijoličast oltar, iz lonca na štedilniku vstaja sopara žitne kave in Franckove cikoriije, mamica razgrinja odeje, gondola iz stekla mi sveti v prve sanje. — Koliko podob! Bi se utegnil kdo temu smeati...? Sodim, da ni snovi, ki bi jo slikar smel zaničevati. Vsaka usoda ima svojo ceno. Tudi najbolj preprosti ljudje občutijo skrivnostno navzočnost predmetov, oznanila smrti v njihovem nemem bivanju. Ali sem vse to že naslikal? Ali vse to še bom naslikal? Marsikaj je napravljeno!

Povedal sem približno takole:

Gospod ravnatelj naj mi ne zameri neskromnosti; amatersko, toda pošteno se, kadar mi čas dopušča, urim z vodnimi barvami ali oljem; skušam biti preprost in nazoren, upodabljam življenje, kakršno se mi kaže; izkušnje, ki sem jih tako pridobil, mi dajejo pogum za sodbe o tujem delu.

— Včasih se mi zdi, oprostite, sem končal potihoma, — da sem vendarle umetnik.

— Hohoho! je rekel! nič drugače, suhotno in s plitko sapo, in nato še enkrat; — Hohoho! Umetnik!

Zasukal me je proti sebi in se še bolj sklonil. Obe stekleni zeleni očesi sta iskali po mojem obrazu. Kremžil je usta in migal z uhlji.

— Ali mi ne verjamete?

Takrat se je prav surovo zasmel. Od njegovega smeha so se zatresle šipe pri vratih v parter.

— To ni nič! je vzkliklil. — Nič! Burke!

Moje slike je odneslo kakor zmaje, ki jih otroci marca spuščajo v veter; možak mi je pod zadnjico zbudil občutek škripajočega sedla. Nastalo je vprašanje, kako naj se vedem, kaj naj ukrenem; kdor ti reže kruh, sme biti hudoben in hud, to izkušnjo sem nosil v krvi, v naježeni koži: kar sami od sebe so mi v spomin prikorakali nekateri župniki in prokuristi Agrarne banke. (Agrarno banko sem okrasil s štukaturami v angleški maniri, malce zelenkast gips.)

Rekel sem, da se opravičujem. Dejal sem, da ima vsakdo kakšne osebne skušnjave in se jih ne more otresti, čeprav ve, da je tisto, kar si obeta, še v oblakih...

— Človeška nečimrnost je mogočna sila. Kajne, gospod ravnatelj?

Namuznil se je. Naenkrat je bil ves spremenjen. Spustil je moj rokav in odvrnil pogled, ki me je strašil, zapičil ga je v preprogo in nekaj časa podrsaval s podplatom, kot bi ga obšla zamišljenost. Preudarno me je vprašal, ali se mi vidi slikarija na zavesi res zmazek. Iz previdnosti sem molčal; če ljudje na vrat na nos menjajo svoje vedenje, jim ne kaže zaupati.

— Zavesa ne moremo kar odnesti na podstrežje! je dejal. — Prodati je ni mogoče. Kupcev za takšne stvari ni. Denarja za novo zaveso prav tako ni.

— Oh! sem zaklical. — Napak ste me razumeli. Govoril sem akademsko. Sploh nisem pomislil...

Mahnil je z roko. Njegov glas se je spustil še niže, na rob šepetanja.

— Figo, gospod! Zastor ni važen! Škorenj zgodovine ga bo pregazil. In še marsikaj drugega, tudi stvari, ki so nam zelo pri srcu... Usodni časi se bližajo. Bodimo budni! Zapomnite si, kar sem vam zdajle povedal! Bil sem oficir in veliko izkušenj imam... Usodni časi...

Ni mi bilo prijetno: ne maram javnosti in javnih brig, ne maram zgodovine, ne maram splošne usode, posebno če se mi ponudi z namigovanji. Svečano je kimal, jaz pa sem premišljeval, kako bi se zmuznil. V tišini se je spet — zelo od daleč — oglasil bariton, ki je neutrudno ponavljal dva ali tri ali štiri stihe. To je ravnatelja spodbodlo.

— Ali ga slišite? Poslušajte! Rekli ste »tudi jaz sem umetnik!« Priznate?

— Priznam!

— Vi priznate, kar ste rekli, jaz pa priznam, da z veliko vnemo preganjam lažnivost, ki se skriva za tem umetništvom! Vojak se zanaša na red!

Odvrnil sem, kako za zdaj še ni omembe vredno, če ima v mislih *moje* umetništvo; stavil sem na karto bodočnosti. Preskočil je besede, ki sem jih položil predenj, da bi ga zavrl s spravljujivostjo.

— Pride neobrit, se je rogal, — in privleče pol metra poslikanega platna: dve sardeli in pol limone, hoho, gleda izpod čela in si misli: »Tudi ti mi strižeš krila!« Drugi: »Ali nisem kralj Lear? Hčere me psujejo o polnoči; morda jim ti prišepetavaš. Zakaj nosim pladnje po odru?« Tako je to, gospod Micek! Kjer ni uspeha, ni kruha, kjer ni kruha, ni miru, kjer ni miru, je hudobija. Vsi ti ljudje so hudobni, verjemite, prav zelo zlobni!

— Seveda, sem odvrnil, — mir je osnovni pogoj...

Sprevidel sem, da ima v mislih neuspešne umetnike. Pomežiknil mi je tik pred obrazom.

— Kdo izbira? Kdo ustvarja izbrance? ... Sami! »Jaz sem mojster in imam v rokah rojstva in smrti in ljubezni in poroke in predmete in barve in osličke in voličke in teličke in vse golobrado in kosmato srenjo pod tem modrim nebom!« »Pokaži!« Takrat pa naenkrat škripanje z zobmi, naenkrat črne solze, razbiti kozarci. »Zatirate me! Zatrli ste me!« Tisti, ki točijo solze, so boljši. Pijanci tako ali tako sami uredijo svoje življenje. Bati se je potuhnjenec! Marsikdo ne ve, niti ne sluti, kako kuhajo strup, kako brusijo nože ...

Nataknil sem najbolj nedoločljiv smehlaj, kar jih premorem, da bi ga pač nekako spehal od predmeta, s katerim si je bil v jezi; ni mi uspelo. Prijel me je pod pazduho in me zasukal proti izhodu. Celo v njegovem usnjenem vonju je tiščal ukaz.

— Pojdite z menoj!

Malce sem se branil.

— Kam, prosim? sem vprašal.

— Ne sprašujte! Nekaj zanimivega boste videli in me boste razumeli. Šla sva.

Nevidni električar je pogasil luči v dvorani; prav malo je manjkalo, pa bi se bil spotaknil.

Hodnik, ki opazuje parter, je na levi strani, torej tam, kjer sva se znašla z ravnateljem, za dobrih deset centimetrov nižji od desnega kraka, pred vsako ložo je stopnica, česar na desni strani, kot sem ugotovil, ni; zares čudaška površnost je botrovala gradnji gledališča v M.! Tla pod tekačem valujejo. Stene hodnika so do višine ramen opažene s hrastovino, les je že počrnel, le tu in tam so ga komolci sprehajalcev zgladili do mestnega sijaja. Hodnik je ozek, v odmorih med predstavami je tod prav gotovo gneča, tudi visi v zraku zmerom vonj po mokrih plaščih in po smrekovi esenci, ki jo biljeterji razpršujejo z brizgalkami, da bi pričarali svežino gozda. Nad stranišnimi vrati je luč za orientacijo. Žarnica je napol skrita pod steklen senčnik; senčnik ima obliko zvončnice, z rahlimi zobci na obodu. Sta še dve svetilki, nekoliko večji, nad zrcali, zrcali pa zapirata dno hodnika.

Ko sva se z ravnateljem bližala tema pikastima zrcaloma, se mi je vsilila prispodoba: dve ribi prihajata iz teme pod skalo in se približujeta površini vode, nad katero raja roj mušic. Čudaška vizija v pozlačenem okvirju ... Kar za glavo in pol je bil večji od mene! Suh in dolg in strog, ščuka, jaz pa okrogla ribica, ki prizadevno mahlja z repno plavutjo. (O mojem videzu kdaj drugič!)

Ravnatelj je stegnil roko.

— Todle, gospod Micek!

Pri zrcalih se v desno dvigajo stopnice. Te stopnice niso namenjene gledalcem, nego osebju, saj posredno vodijo v delovne prostore teatra. Precej so ozke in strme in brez preproge, kar je ob splošni štednji umljivo. Stene so samo pobeljene. Luč prihaja skoz okrogla okna, skoz mlečno steklo; okrogla oblika oken te spomni ladje, za šipami se kot sence spreletavajo golobi — škofijski golobi, sem ugotovil pozneje — lahko pa misliš

tudi na galebe. Do prvega zavoja opaziš, mimo opozoril za vzdrževanje reda in čistoče, štiri slike z napisi: Gospa Melanija Burnik v Grofici Marici, gospod Čebašek kot Voznik Henschel, prizor iz Viharja z živo naslikano kuliso brodoloma, gospod Veble v vlogi Mercutia. (Mercutio iz Verone je bil pravzaprav dobrodušnež in čudil sem se, da je igralec Veble tolikanj mrščil obrvi, ko se je nastavljal davnemu fotografu, da je tako po volčje srepel v aparat; no, pojasnili so mi: igralci z mrščenjem obrvi izražajo napetost duha in čustev; vendar so te ugotovitve poznejšega datuma.) Snažilke kvečjemu enkrat na mesec zaidejo na stopnišče. Opozorila, napisi, so torej potrebni.

— Glejte, naš prestol!

Na ploščadi ob zavoju stopnic je stal stol z baldahinom in ob njem pručica. Škofovski stol, hočem reči: takšne sorte, kakršne so troni v srednje velikih stopnicah. Zob časa, ki je v gledališčih oster in urejen, ga je zmrcvaril. Pozlata je bila napol oluščena, dve vzmeti sta nihali pod sedežem, leva zadnja noga je bila utrjena z deščico, žamet se je srebril od prahu.

— V kateri igri nastopa? sem vprašal?

— V vseh! Kadar je pač potrebno... je odgovoril ravnatelj. Potlej je pristavil: — Predmete, ki nam ta hip ne koristijo, v gledališču zaničujemo in zanemarjamo, rekel bi, da jih skorajda sovražimo... Nikar se ne čudite!

Seveda sem se spraševal, kam me vodi. Zmerom opreznije je postavljaj korake, zmerom bolj zloben obraz mu je lezel na lice. Opogumil sem se in vprašal. Priprl je levo oko in položil prst na ustnice.

Prešla sva še en krak stopnišča in dospela na hodnik pod streho. Glas recitatorja je bil zdaj povsem blizu. Kar sem spotoma videl, je pritrjevalo direktorjevim besedam o vrednosti predmetov v teatru. Hodnik je služil za skladišče, čeravno je bilo v hiši pravih skladišč dovolj.

Pol metra visok boben brez oprtnikov in vijakov; opna predrta.

Gramofon iz leta 1915.

Lesen konj brez repa, precej večji, kot so otroški konji za guganje.

Portret starke z mačko. (To sem ugotovil kasneje, takrat je bilo platno povsem prekrito s prahom.)

Šivalni stroj, Singer.

Kovček iz kartona. Izpod pokrova kukajo cunje.

Violončelo brez strun in ob njem gasilski prapor s podobo svetega Florijana.

Manliher puška brez zapirača.

In še marsikaj.

Kot bi bil direktor uganil moje misli:

— Popolna zmeda. Tradicija zmedenosti. Tukaj celó vojaške metode nimajo učinka...

Bližala sva se vrtom na koncu hodnika. No, navsezadnje sem prepoznal verze, ki jih je bariton tako vztrajno ponavljal! (V življenju sem veliko bral, navzlic temu, da sem le rokodelec.) Vrata so na dve krili, nihajna. Ravnatelj me je zadržal in se sklonil k reži med kriloma. Zmajal je z glavo. Potlej je še meni pomignil, naj pristavim oko.

Bilo je nekako prezidano podstrešje, visok, grobo pobeljen prostor. Skoz line je padala svetloba v pramenih in oživiljala prah. Tla so bila iz opečnatih ploščic. Pri priči sem opazil police s tipkopisi in knjigami: pozabljene, davno odigrane drame. Kako je priromal biljard sem gor, pa pianino?

Direktor mi je šepnil:

— Pravijo, veste, da sistematično zastruplja sestro ...

Ogledal sem si ga.

Zamaščen možak, a ob tem hudo revna podoba, kot bi ga zamedel prah, kot bi ga vsega opredle pajčevine: kazal je štirideset let, lahko nekaj manj. (Kmalu sem poizvedel: — štirideset.) Napol nama je obračal hrbet. Stal je tam v hlačah in majici, na koncu žarka, in kolobaril z rokami. Na temenu se mu je pozibaval čop tenkih, skoraj belih las. Spominjam se, da sem nemudoma opazil, kako mu štrle uhlji od lobanje, kako ima papirnate in kako mu jih preseva svetloba. Govoril je sunkoma, stihl se niso marali sprijeti.

Smešno, toda resnično: te igre sem se zmerom kar malo bal in nikoli je nisem videl na odru.

Da je končano, kadar je končano,
bilo bi prav, da hitro se konča:
če bi umor posledice prestregel
in s tem uspeh ujel: da ta udarec
bi mahoma prav vse opravil tukaj,
le tukaj, na sveta nestalnem produ —
onstransko bi življenje tvegat —

Zadnji verz ga je vsakič ustavil. Tudi zdaj.

Ravnatelj je odrinil vrata in me potegnil za seboj.

Bilo je bolj soparno kot na hodniku, ozračje polno pustega prahu. Strune v pianinu so še prenašale odmeve recitacije.

— No, Burnik, je vzkliknil direktor, — neutrudni, vidim, celo ta vročina vam ni vzela sape!

Obrnil se je proti nama. Nikogar ni pričakoval. Za hip me je prebodel pogled iz rdečega očesa, ki ga je potlej pri priči skril, in začutil sem odpor njegovega telesa; preleteli so ga trznji. Planil je proti srajci, obešeni čez stol, hitro jo je vlekel nase, nekaj je godel, nisem mogel razumeti, tudi morda ni bilo namenjeno nama. Ravnatelj se je sprehodil po podstrešju. Škripal je s podplati, ki so puščali razločno sled v prahu. Nenadoma je skoraj zakričal, proseče:

— Nihče vam nič noče, Burnik! Prav nasprotno!

Burnik si je zatikal srajco za hlače.

— Ali je prepovedano, gospod ravnatelj? je vprašal.

— Kaj?

— Da sem se zatekel semle ...?

Direktor se je priklonil, zaokrožil je z desnico, kot bi mu ponujal zaklade.

— Izvolite, prosim! Vse vam je na razpolago! Učite se! Izpopolnajte svoje znanje!

Jaz sem stal pri vratih. Burnik je pograbil suknjič in ga stisnil pod pazduho. Stopil je k biljardu in se naslonil nanj, opazil sem, kako melje s čeljustmi, resaste veke so mu zakrivalo pogled; čutiti je bilo, kako klo-kotajo v njem besede, stavki in odgovori, ki jih je skuhal v jeznih nočeh, pa jih potem kar naprej pogreval, lopatasti nohti na njegovi desnici so grebli po suknu biljarda. (Kakor na kasarniškem dvorišču so se razvrstile *moje* izkušnje: velik glas te reže, ti pa imaš namesto govorce, s katero bi se ubranil, milni mehur pred ustnicami.)

— Dovolite... sem se skušal tudi jaz vmešati, a mi je ravnatelj odmahnil, naj molčim.

Razkoračeno je stal desno od Burnika, prav za prav za njegovim hrbtom. Skoz sončni pramen se je svetilo njegovo desno oko — res lesk in barva steklenice — videl sem, da so se mu zganila sencà od smehljaja, ki mu je obletel ustnice. Nato je spregovoril; bilo je kot bi dvakrat zamahnil s korobačem.

— Boste to vlogo kdaj igrali, Burnik? Kaj menite?

Zapisujem natančno. Moja čutila so bila tistikrat povsem odprta. Videl sem, kako je Burnikov obraz hipoma postal še bolj bled.

— V tem bordelu?! Oh!... je siknil in potresel albinski čop na temenu.

— Kako, prosim? Kako ste rekli? Sem vas prav razumel?

Ravnatelj: zli, zli, zli, zli šepet, sladkost oficirja, preden vzdigne sabljo, da bi ti odsekal nos. Burnik ni nič odgovoril. Bledico mu je zalivala kri, tilnik je imel rdeč in uhlji so se mu zasvetili. Tisti golobi, o katerih sem kasneje ugotovil, da so škofijski, so obletavali line podstrešja; v tišini je bilo frfotanje prav zoprno. Ravnateljev pogled je terjal odgovor. Burnik mu je kazal hrbet, čutil ga je vendarle. Nenadoma se je usulo iz njega; sapa ga je dajala, pojecljaval je, ponavljal stavke, toda sovraštvo ga je potiskalo čez ovire. (Bodi povedano, da poznam delovanje te sile; nekaj sem že omenil, mnogokaj bom še povedal.)

— Ni potrebno, gospod ravnatelj! Zakaj me izzivate?! V vašem gledališču ne bom igral ne te, ne kakšne druge pomembnejše vloge! Vem! Nikoli se nisem vdajal praznim upom. Ne! Nikoli nisem...

— Oh, Burnik!

— Pardon! Dovolite! Pardon, prosim! Deset let sem kot pes pod mizo, ob kateri se drugi ljudje bašejo in rigajo. Upam si trditi: rigajo! In jaz?! Vi me zaničujete in vaši paladini hodijo po meni, kot bi bil predpražnik. Igram natakraje in majhne lumpe...

Ravnatelj je vskočil: vprašal ga je, ali bi rad igral *velike lumpe*.

— Da! je zaječal Burnik. — Nosim pladnje in telegrame. Natikajo mi oguljene lasulje. Že tri leta ni bil napravljen zame poseben kostum. V tujem smradu se usmrajam... Toda jaz vem, da sem umetnik! Jaz

imam ogromno povedati! Nekje na svetu je gledališče, ki bo *moje* gledališče! Moja krila še niso zakrnela, čeprav mi jih pridno podrezujete! Tule notri še utriplje, vidite! Ne, gospod ravnatelj, ne gospod ravnatelj, ne morete me pojesti na sendviču. Jaz sem človek, prosim, in jaz pišem besedo človek z veliko začetnico! In vi! Oh, lepo vas prosim! ... Celo zdajle in tu, ko žrtvujem svoje proste ure, da bi se izpopolnil, ko se borim z vlogo, ki je (to vem čisto zagotovo) *moja* vloga, celo zdaj me skušate ponižati in se mi posmehujete! Jaz delam ob tem, da mi vi ne pustite delati.

— Bum!

Slišati je bilo prav smešno, malce strašljivo.

— Kakšen »bum«? je vprašal Burnik, in znova prebledel.

— Bum pač! Kakor če otroci streljajo s karbidom: počí, pa še celo dima ni skoraj nič. Bum! Veličastne besede, prazne besede. A mislite, da se takšnega ropota kdo boji?

Majhna tišina, nato:

— In čemu je sploh potreben, za božjo voljo?!

Igralec skuša obnavljati svoj nemir; jaz stojim pri vratih, tuhtam, kako da sem se dal zvleči v tole (moje slabištvo ima prste vmes) in najrajši bi se ritenski odpravil in jo popihal mimo krame, ki so jo razstavili po hodnikih in po stopnišču.

Burnik: — Vem, oh, vem, ne bojte se! ... Povedali ste, kar ste že večkrat povedali. Nič novega. Razumem, ker *moram* razumeti, gospod direktor!

Vojaški odgovor izza tenkih ustnic. Ali je zadel pravo struno? (Kako, da je to sploh *hotel*?) Vsekakor je ravnatelj odkril še drugo oko in razprl roke v kretnjo sprave ali blagoslova.

— Prijatelj stari! ... Nikar tako! Premisliva!

Resno je pričel razlagati, da je to čas dopustov; mar Burnik ne sprevidi, kolikanj bolj pametno bi bilo, če bi se sprehajal po gozdu, namesto da se trapi s papirnatimi kralji; prijazni gaji vabijo, bistre vode, postrvi, maline. Nato je dodal (in njegov glas, ki se je poprej zaletaval, je stopicljaj na filcastih podplatih):

— Zmerom sem vam bil naklonjen, Burnik. Vsi vedo. V srcu celo vi sami. Cenim pridnost, cenim resnost, cenim duševne preizkušnje. Oh, kdo bi preštel, kolikokrat sem vas predlagal za pomembne vloge. Uspeh ničen! Kaj pa je direktor?! Pravim, recimo: »Dajte človeku priložnost, da se izkaže!« In o n i ? Gospodje režiserji in gospodje dramaturgi? Dregajo se s komolci, abotno se nasmihajo, strižejo z ušesi, pomenljivo smrkajo in eden od njih na koncu vedno pravi: »Brez nas, prosim!« Pa smo tam! ... Kdo je osmešen, Burnik? Ali si lahko predstavljate, kaj jim gre po glavi? Ne? Bom povedal! Mislijo si, gospôda umetniki: »Stari soldat pase očetovska čustva! O umetnosti ve toliko kot o tem, kako se plodijo raki, ta šintar soldaški ... Očetovska čustva pase!« Kdo je osramočen? Jaz! In ugotoviti moram, da imajo prav! Očetovsko čustvo, to je ravno pravšnji izraz za moj odnos do vas. Da, da, dragi prijatelj! Nikar mi ne odrecite tega, kar mi drugi (čeprav s hudobijo) priznavajo. Sam sem na svetu, brez otrok, moja

čustva se morajo nekam usmeriti. Jaz vendar nisem hudi mož s sabljo! Veliko noči sem premišljeval o vašem težkem in globokem življenju, o vaši mladosti ... Joj!

Nekaj časa je tuhtal, nato še tiše:

— A propos: kako gre sestrici?

Burnik se je scela obrnil k ravnatelju. Naenkrat je imel dlani ob hlačnih šivih.

— Hvala! je rekel in čutil sem, da lovi ravnotežje. — Hvala za pozornost! Prizadevamo si, da bi ji bilo vsaj znosno na tem hudičevem svetu. Več ni mogoče storiti.

— Da! Da! Oh! ...

Direktor je zmajeval z glavo in tlesnil z jezikom, kakor češ, kakšna bridkost, kakšna usoda ... Nato je stegnil roko proti Burniku, vabeč ga k spravi, in igralec je nemudoma poprijel. (Naj se mi ne šteje v zlo, če iz izkušnje poznejših dogodkov nemara precenjujem svojo tedanjo ostrovidnost: rekel bi, da sta se mi videla med rokovanjem čudno napeta in kot bi se utrinjalo okoli njiju ozračje polno iskric; iz vrojene, nekoliko tudi privzgojene nezaupljivosti se mi naježi koža, če sem priča nenadejanim poravnavam, sam zgladim spore sramežljivo.)

— Vloge b o j o, Burnik! je šepnil ravnatelj, potlej pa se je obrnil proti meni. — Toda tule, glejte, je gospod Micek in nisem vaju še seznanil. Oprostite!

Igralec je urno stopil proti meni, kazal se je ustrežljivega. Precej časa sva si stresala roki. Direktor je medtem razlagal, kakšni opravitki so me privedli v M., kakšno delo bom opravil v teatru, kako imenitna priporočila so prišla z menoj:

— Strokovnjak! Mojster!

S sramežljivim vzdihovanjem sem se branil hvale.

— Imenitno, da ste prišli! je vzkliknil Burnik. — Hiša je stara, toda vredna nege!

Koliko je minilo od tedaj, ko je tej hiši, ustanovi, ki mu je dajala kruh, rekel bordel ...? Sploh se je korenito spremenil. Nagibal je glavo k rami in se smehljaj z valovitim nasmehom: izza ustnic so se kazali zobje, ki so bili postavljeni vsaksebi in komaj večji od nohtov na otroški roki. Oči albinske, eno je bilo za senčico temnejše, torej se je le zdelo, da mož nekoliko škili. Pridrževal je dih, govoril je rahlo, kot bi se bal, da bo z besedo sogovornika udaril.

— Opravičiti se vam moram! je dejal. — Bili ste priča prizoru, ki bi imel zunaj teatra večjo težo, tu pa ... Oh, saj veste, kakšni smo! Iskra in slama, veliko prasketanja, mnogo dima in konec ...

Prosil sem ga, naj si ne beli glave s tem.

— Tudi imam v družini bridkost ... je nadaljeval, — in hudo sem razrvan.

Moj pomislek, mimogrede: vsem nam je šel kdaj črni maček čez pot, vsakega nekaj gloje med trebuhom in temenom, nobena duša ni cela, v nobenem srcu ne rasto le spominčice, vsakdo je kdaj videl, kako gre med

stokanjem življenje iz bližnjega človeka (in mi se vendarle veselimo, da ne gre iz nas); v isti kaši tičimo, obvladati se moramo, spakovanje, češ, razrvan sem, trpim, mi ne ugaja. Tega mu seveda nisem pokazal, sočutno sem prikimaval. Ravnatelj je opazoval najino igro.

— Počitnice, Burnik! ... je ponovil opozorilo.

— Oh, kam pa naj grem? Ali naj siroto kar zapustim? Sestrico ..? Sámo ...?

Ravnatelj je stal za mrežo iz žarkov, otepel si je prah z obleke in prikimaval v znak, da je razumel in da se strinja.

Potlej smo govorili o vročini, o mojem potovanju, o štukaturah v parterju. Igralec je povedal, kako važen mu je prostor, v katerega spušča besede velikih pesnikov.

— Na odru goriš, pred teboj pa v hladu večno cveto vrtnice ... Nič ne de, če so iz gipsa!

— In jasmin! sem pristavil.

Potlej se je poslovil. Ravnatelj je zaigral, kot bi imela midva še kakšen popravek na podstrešju. Koraki so bili tihi, oddaljevali so se, navzlic temu pa je ravnatelj hitro stopil k nihajnim vratom in pošpegal skozi režo: menda je pomislil, da bi utegnil oni prisluškovati. Obrnil se je k meni. Spet je bil ves iz usnja in tobaka — grenak, oster in nevaren, meni celo uročen, s tistim steklovinastim pogledom.

— Majhne zverine so najhujše zverine! je rekel s sovraštvom. — On jo zastruplja! On!

Takšen je bil moj prihod v M. in v gledališče v začetku julija.

Pojasniti moram naslednje:

1 Zakaj sem tako podrobno opisal ta dan—?

2 Ali sta bila moža, ki sem ju prva srečal, res tako sprenevedasta, vsak hip drugačna—?

3 Slog njunega besedovanja—?

4 Komu na čast kar 78 vrstic o zastoru, s katerim se pameten človek pač sploh ne bi ubadal—?

Odgovarjam:

Da bi ukanil čas, njegovo begotnost in nepreglednost, si zmerom napravljam razpredelnice. Oponašam zgodovinarje, znotraj osebnega življenja načrtavam dobe, nekateri dogodki so mi v orientacijo, in to so največkrat prigode brez pomena za javnost. Bivanje v M. je zasukalo mojo usodo; usodno obdobje; nanese je, da je bilo sploh usodno — tudi za druge ljudi. Prvi dan je podoben vratom. Vrata skoraj vse povedo o hiši: stopiš čez prag in podplat ti nemudoma posreduje neko pojasnilo, dá ti znak, nato še prepih, škripanje vratnic, vonj veže. — Pri delu (v mislih imam slikanje in štukaterstvo) so mi uvodne poteze najvažnejše, saj se mi iz prve cvetice, ki jo oblikujem, kar same od sebe prično razcvetati druge. To je znana čarovnija. Umetniki so veliko pisali o njej in poznamo jo tudi roko-delci. Pa še nekaj je: sploh sem kar se da natančen, upoštevam trditev »iz prve zanikrnosti vse druge.«

Na vprašanje, ali sta bila direktor in Burnik res tolikanj sprenevedasta in vsak hip drugačna, z mirno vestjo povem, da sta bila res. Bil sem osupel spričo njunih kozolcev, celo pretreslo me je. Odrasel sem v svetu, v katerem se ljudje varujejo odkrivanja čustev, še bolj pa tega, da bi jih kar na vrat na nos menjavali. Golaž moje mame je imel vsakič natanko isti okus, njena milina in njena strogost vedno iste besede.

S pojasnitvijo prejšnjega vprašanja sem deloma odgovoril tudi na naslednje. Srečal sem dva posebneža. Marsikdo se bo ob zapisanih dvogovorih vprašal: »Sta se moža res tako spakovala? Te besede...? Ti zasuki v stavkih...? Ti ohi in joji...? Približno. Biti moram pošten in razložiti, kako je s stvarjo. Jaz sem v življenju veliko bral in poklic me veže na lepe stvari, na okrasek. Ker tujih in, nota bene, hitro izgovorjenih besed pač ne moreš natanko zabeležiti, je prav mogoče, da sem pridal kaj svojega ali pa vsaj kaj po svoje presukal, morda sem presolil, kar je bilo tako in tako precej slano. Vendar: — ne veliko! Oba sta na moč »privijala« izraze, tudi bivši oficir, čemur sem se posebej čudil. Kot sta bila po videzu in navadah različna, sta si bila po govorici podobna. (Stara ščuka in krap; že res, da sta ti ribi v kalnih vodah doma...)

Oprostite mi primerjave iz naravoslovja!

In zdaj o zastoru!

Njegova umetniška vrednost je nična, takih misli sem slejkoprej. Sleherni dan sem ga imel pred nosom in često sem raziskoval podrobnosti na njem: barke, lokostrelca, metulja, tihožitje in drugo. (Slika, ki pripoveduje zgodbo, čeravno šušmarsko, privlači našo pozornost.) Prav posebno gledanje je to, rekel bi, da je zoper pamet. Vse mi je ostalo v spominu in spomin ima mnogovrstne privilegije. Obstaja skrivnostna zveza med predmetom in našo zavestjo, v katero predmet potone, da se potlej od časa do časa vzdigne na površje in ga razburka. Zavesa je bila zame važna. Izjemno važno pa se mi zdi, da podoba nekako izraža duha mesta M., ki se močno loči od duha drugih mest, kar sem jih pač imel priložnost spoznati. To je temno mesto, in kakor na zastoru, so po ulicah vsepovsod položene asfaltne sence, ljudje, s katerimi se srečuješ, te dolgo spremljajo z obokanim, nič kaj gibkim pogledom (Hektor) otroci so zavaljeni (mali Astianáks) veliko je rdečelasih žensk, trgovine so globoke, tudi za dne gori v njih luč, reka je temne, prstene barve, pod večer srečaš v parku lovca, čeravno nima tam kaj početi. (Lovec na situ zarje.)

Dovolj o tem!

Med prvim dnem in dnevi, s katerim sem začel opis, ležita dva meseca: julij in avgust. Izračunal sem, da bom porabil natanko toliko časa. Ob koncu mojih del bi se vrnil igralci z dopustov in delo v gledališču bi spet steklo.

Ravnatelj me je vprašal, ali bom zmozel brez pomočnika.

— Prav gotovo! sem odvrnil. — Še nikoli nisem prekoračil zastavljenega roka.

Andrej Hieng

Orfeum

(Nekaj izbranih poglavij iz novega romana)

3

— Morali bi imeti vrtljiv oder, ampak za nas je bil zmerom nedosegljiv ko božja brada in jaz se sprašujem, sam pri sebi, ali smo res kar nekakšen zakotni tingeltangel, nekakšen Orfeum, da nam je ta naprava ideal že celo večnost, ob desetih ali petnajstih županih...

— Je ta naprava zelo potrebna?

— Vsak spodoben top se vrti, dragi moj! Oh, kako se suče lep 155 milimetrski poljski top! Deset mož, štiri dvojna kolesa, razkrečena lafeta... Bruuuuum!... Dolg, metličast plamen, dolg odmev...

— Na topove se ne razumem...

— Seveda ne!

— Ostanimo pri vrtljivem odru! V mirnem času bi mesto pač moralo skrbeti za teater!

— V mirnem času...? Hohoho! Hohoho! Dovolite, da se smejem temu vašemu miru! Ste res prepričani, da brez kanonade ni vojne?

— Ne vem!

— Sistem krtov! Podzemlje!

Kratka tišina

— Morda ni denarja...

— Poglejte, koliko zidajo! Žerjavi in žerjavi, kamor pogledaš! Iz čigavega žepa? Enkrat bo treba plačati, bi rekel, in to z obrestmi. Kakšne trgovine delajo: sam aluminij, stekleni cuclji namesto svetilk, in mozaiki po straniščih, prodajalcev in natakarev pa nihče ne pouči, da se spodobi stranki reči dober dan! Dober dan ni v modi, moderno je pljuvanje na mozaik!

— Steklo je spet cenjeno...

— Kakšno steklo?

— Celó brušeno steklo ...

— Moda! Kar je včasih veljalo, ne velja nič več! Hvala! In kar tako naprej!

— Saj razumem, a vseeno vam moram do neke mere ugovarjati. Na slehernem koraku opažam skrb, da bi mesto ohranilo svojo staro silhueto. *Preudarno restavrirajo* ...

— Drek!

— Pardon!

— Vi bi najrajši vse poškrbili, vi ste prava čipkarica! Olepšujete! Nič ne znate oceniti! Kakor sipa spuščate tinto okrog sebe, pa ne zato, da bi drugi ne videli vas, ampak zato, da bi vi ne videli drugih! *Ljudi* ne vidite! Včera so pri gornjem mostu potolkli neko trafikantinja in ji pobrali dnevni izkupiček. Krti. Podzemlje. Pred dvema dnevoma so, nota bene, opoldne, napadli inženirja Šmalca. Prejšnji teden je profesor pedagoške akademije v restavraciji Krona razkazoval svojega ... no, saj veste, kaj ... Brez sramu in med smehom, dokler ga niso odgnali. Et cetera ... Et cetera ... Krti!

— Zoprne zadeve!

— Gospod Micek!

— Prosim?

— Poglejte me v oči!

— Gledam, gospod ravnatelj!

— Ali vidite sebe v mojih očeh?

— Ne ... Oh, pač!

— Poglejte tudi v ogledalo!

Micek je večkrat gledal v ogledalo, precéj dobro se je poznal; videl je tole:

Visoko, kakor s šestilom občrtano čelo, reže ga cela vrsta drobnih gubic; lasje so tenki ko prejica za vezenje in počesani na prečo; okrogla lica ima prepredena z žilicami, čeprav je znano, da se ni nikoli vdajal pijači; okoli ust je vse mehko, brada pada; nosi rožena očala, ki mu še zmanjšujejo mali nos. O njegovih očeh je prokurist Agrarne banke (Edi jo je okrasil v angleški maniri, s plitvimi štukaturami) dejal takole: »Gledate, kot bi vam visele kitke na ovratnik!« Nežne, zmerom malo motne oči, prav skladne z načinom, kako nagiba glavo proti desni rami.

— Videli boste, je torej dejal ravnatelj, — videli boste naivneža! Naivnost je lahko resnična, lahko pa je tudi igrana. Kam naj vas uvrstim, Micek?

— Kamor želite, gospod ravnatelj! Dokler nimate pritožb zoper moje delo ...

— Pojdite k vragu s tem delom! Pardon! Saj veste, da je vse v redu. Jaz govorim o drugih stvareh!

— O kakšnih?

— O podzemlju!

— Šalite se ...

— O godlji, po kateri plavamo, o zmedi! To je posledica zarote in zarota je splošna, svetovna, univerzalna. Nekaj se pripravlja! Ne bo dolgo, pa bo počilo... In kje boste vi in vaši dragi takrat, gospod Micek? Si boste zatisnili ušesa...? Poslušajte!

Ravnatelj je s plosko roko udaril po časopisu.

— Celó umazani in lažnjivi papir, celo časopis človeku marsikaj odkrije!

Ta pogovor je bil eden v vrsti mnogih.

Dan za dnem — zvečine med enajsto in dvanajsto — je ravnatelj prihajal v dvorano, kjer je Micek nízal vrtnico ob vrtnico; površno in nekam zamišljeno si je ogledoval to početje, nato pa brž zdrsnil v prepír, ki ga je spletel iz ničá. Sredi avgusta je bil precejšen del Mickove naloge že opravljen, desni del avditorija je sijal v cukreni belini. Tisti dan ni bilo slišati Burnika in Macbetha, ki sta sicer rabila za ozadje ravnateljevih prerokb. Ko je ravnatelj odhajal po hodniku, povit v obleko iz listra, in so od njegove togotne hoje zaplívka le sence med luskinami zrcal, se je Micek nenkrat zavedel, kako je ta človek postal zanj važen, zavedel se je, da je zlezal vanj, da se je razkoračil v njem kakor rokoborec, da ga — tako razkoračen ali razkrečen — z glavo suva v srce, ki vse bolj niha in ječi pod udarci trmastega čela. Svečana zmedenost, s katero je imel oprávka že prve dni bivanja v M., je rasla.

— Kaj se mi pripravlja?

Zanimiva poslušnost: popoldne si je kupil časopis. Bral ga je v postelji in med vrsticami so se mu prikazovale zelene oči.

Bral je o nekih manevrih, strokoven komentar.

»Sodbe vojaških strokovnjakov se zelo razhajajo. Kakšne variante so upoštevali manevri in kolikšen pomen so štábi prisojali tej ali oni od njih? Velika teritorialna razprostranjenost je hkrati z zanimivo fotografsko razčlenjenostjo bržkone narekovala uvedbo in presojo vseh variant. Sodelovalo je več ko 150.000 vojakov: značilna je bila nova oborožitev pehotnih enot, ki so ji posvetili posebno pozornost, seveda ob gosti strukturi motoriziranih oddelkov, amfibij, helikopterjev in drugega letalstva. Operacije so, kot kaže, skušale kombinirati metode lokalnih vojn s taktičnimi in strateškimi principi večjih spopadov, vse do globalnega, pri tem pa ni bilo mogoče obiti termonuklearne strategije. Neki podatki pričajo o poskusnih montažah medcelinskih izstrelkov. Moč je v tem! Navzlic navedenemu je očitno, da so posamezne sile v prvi vrsti raziskovale možnosti nagle vojne, ki bi jo nekako lahko imenovali »tiho«. Ko si ogledujemo razmerje med velikimi in malimi državami, se nam kakor na dlani ponuja prav slednja varianta.«

To noč je sanjal Lidijo, sestro, pokojno in zdavnaj črno v prsti.

Bila je gola. Kazala mu je hrbet kot tista vila na zavesi. Za njo je bila prostrana goličava, valovit in pust svet pod pepelnatim nebom. Stegovala je roko, kazaje od obzorja do obzorja, in govorila je v kratkih, skrbno razmejenih stavkih. Veter ji je mršil drobne lase na tilniku. Njen glas je imel za sekundo odmeva.

— Kmetje nič več ne obdelujejo zemlje... Če bo tudi jesen sušna, kako naj bi sejali?... Odšli so, pa so zaklenili vrata... Sprašujem se, kje bomo prenočevali... Hrano je najti samo v mestih... Tudi vrane bojo pocrkale, druga za drugo... Tamle spodaj je razbit in rjast traktor.

Micek je vprašal:

— Je vredno tuhtati?

— Moraš!

Potem je zasukala glavo in na njenih širokih, nekoliko razpokanih ustnicah se je, kakor sadež med ožarjenim in osenčenim listom, pojavil nasmeh, ki ga je tako dobro poznal, da se mu je često vračal v sanje, sprimek iz hudobije, iz posmehljivosti, in iz neubranljive miline.

— Ali se spominjaš... je rekla počasi, — na Bočni gori, kakšna ajda!

Prihodnje jutro ga je sobarica vprašala, ali namerava še dolgo ostati v hotelu. Gledala je mimo njega, toda bilo je očitno, da jo stvar kar se da zanima. Odvrnil je, naj mu mirne duše zamenja rjuhe na postelji. Zasmejala se je in odvlekla sesalec po hodniku, ko pa je Micek zavil proti liftu, je čutil njen pogled na tilniku.

Spodaj ga je ustavil vratar. Brskal je med pismi.

— Oh, ne, se je potlej spomnil, — saj ni nič napisal...

— Kdo?

— Ob petih zjutraj je nekdo spraševal po vas...

— Kdo?

— Ni povedal... Ustavil sem ga, rekel sem, da spite, da ura sploh ni primerna...

Micek je vprašal, kakšen je bil.

— Nič posebnega. Ne vem.

— Je kaj naročil?

— Oh!

Na vratarjevem neobritem obrazu se je pojavil nasmeh, malce je razkril rumene zobe in oči so mu švigale sem in tja; sprenevedal se je, kot bi bil v zadregi. Ko je Micek pobobnal s prsti po pultu, je rekel:

— Mogoče je bil pijan. Saj veste, taka ura...

— Kaj je rekel?

— Dobesedno, oprostite, je rekel: »Drek se z drekom najde v ta usrani ulici!«

— Še kaj drugega?

— Nima smisla, gospod Micek! Res je smrdel...

— Povejte!

— Rekel je, naj vam naročim, da premislite, s kom se družite. Držal se je tule za telefon in se zopno pačil in zibal in godel: »Jaz imam več somišljenikov, kot si on predstavlja! Nikar naj se ne vdinja na ladjo, ki bo torpedirana!«

— In ste ga postavili pred vrata?

— Natanko tako!

— Hvala!

V nenadnem razsvetljenju je Micek vedel: Burnik; Burnik kontra direktor, in on med njima, zapleten v čudaško spletko, ki pa nemara le ni povsem nedolžna; nekakšno pletivo se je spuščalo nanj, videl je dve ali tri zanke, pa nič več. Kaj mu hočeta ravnatelj in Burnik?

Šel je na delo.

Jutro je bilo pač poletno jutro, z zgodnjo vročino. Videl je vse tiste žerjave, o katerih je prejšnji dan govoril ravnatelj. Promet je bil gost. Po vrhu neba se je vlekla sled velikega letala. Ne da bi bil prav vedel, kaj počne, je Micek zavil mimo vojašnice. Obstal je pri ograji.

Kasarno sestavljajo tri osnovne zgradbe iz opeke, ki v slogu kažejo pozno devetnajsto stoletje; nad simetrično razporejenimi okni in nad vrati so celo nekakšne štukature, jezne ženske glave, nemara Meduze. Te stavbe s treh strani oklepajo dvorišče, četrto stranico pa sestavljajo dve vrsti pristriženih kostanjev. Po dvorišču so enakomerno razporejeni hangarji, nekdanje konjušnice, na katerih se je izživela ista stavbeniška domišljija kot na glavnih zgradbah.

Ko je Micek naslonil čelo na ograjo iz litega železa, je v razžarjeni sinjini zagledal prizor, ki ga je presunil zavoljo svoje tihote: tik pred njim je plavalas rekrut zalival rože na gredici, obrobljeni z velikimi prodnatimi kamni; zadaj je sijalo dvorišče kakor obrežje reke; pod črnim zidom kostanjev, daleč na drugi strani vežbališča, je stala s puško ob nogi dolga vrsta vojakov, samó orožje se je svetlikalo iz sence; potem so se naenkrat odprla vrata srednjega hangarja, pridirjala sta dva, z vejami ovešena fanta, in vlekla za seboj majhen protitankovski top, nemudoma se je vzdignil oblaček prahu okoli njiju; ko sta ga namestila za strel, se je četa pod kostanji premaknila, prešla rob sence in pričela obkrožati top in topničarja; vse se je odvijalo brez glasu, pantomimna igra, slišati je bilo samo golobe in bučanje mesta za Mickovim hrbtom.

Kakor zahrbtnen udarec so ga zadele besede, ki jih je bral prejšnji večer, tisto o »tihim vojni«.

Ravnatelja to dopoldne ni bilo in Micek je opazil, da ga pogreša, njuna vsakodnevna besedovanja so mu očitno zlezla pod kožo.

Tiščal je nos v gips, na vso moč je grebel z grebljico, kajti zdelo se mu je, da mora preglasiti mir, ki je curel od lenenca in se pozibaval v votlinah lož. Cenil je tihoto, a zdaj se mu je polnila z nekakšno grožnjo, prvič mu je prišla na misel beseda »odrezan«. V M. je spoznal le malo ljudi in njegovi znanci so bili naslikani. Reflektorja sta se križala na zavesi: Hektor, Andromaha, Astianaks, pesnik, vile in vojščaki so tam uganjali svoje igre, bili so celo zaprti v te igre, toda zdelo se je, da bi se jim vendarle zlahka in rade volje odrekli. Med kratkim počitkom se je Micek vdal zabavi, s kakršno si kratijo čas skoraj vsi nedružabni ljudje: razpletel je umišljen pogovor, junakom je ukinil njihovo igro in jih nagnal v svojo.

Vse se mu je rimalo na vojno.

Kaj bi rekel Hektor?

Volooki Hektor odhaja v bitko in niti majcena sragica potu mu ne stoji na čelu, trobenta trobenta turobno o temnih tokavah, v katere izginja reka življenja, sonce zadnjikrat sveti.

Hektor bi rekel:

— Tesnoba, bratje in prijatelji, očitno premine z odločitvijo. Vojna mora priti in je pravzaprav že pred vrati. Evo! Človek se v vojni izkaže, vojna je higienska zadeva... Smrt in slava kronata krvavo delo. Sursum corda! Saj vendar nismo zajci med brakado!

Micek se je skušal posmehniti, spomnil se je na medcelinske rakete v članku: kakšna higiena je to, in kakšno delo? Ne! Življenje se prikazuje za nizkim gričem, v sončnem dolu, posvečeno delu in neškodljivim zabavam! K sreči poznamo neke vrednosti, ki vojno prežive, marsikaj na svetu je vendarle trpežno.

Andromaha nagne glavo, njeno veliko telo se zgane, kot bi šla po njem dlan ali prepih; navzlic temu da je ženska zelo močna in kar sije od zdravja, obsijana od sonca in spoštovanja vrednega materinstva, govori zagrobne besede, glas pritiska k tlom; pripoveduje o življenju po smrti: po smrti smo podobni mišim, ki brez haska rijejo po zapuščenem polju; onstranstvo je zapuščeno polje.

Micek, z mravljinci v hlačah, vpraša:

— Čemu torej vojne?

Odgovori gromki Hektorjev glas:

— Za tisto, kar je na tem svetu! Ozračje se prevetri! Skujejo se vezi med ljudmi in ustvari se bratstvo! Kdo, prosim, kdo pa lahko sam tancá po svetu?

Ko je pojedel malico, je Micek zasukal reflektorja, da nista več svetila na zastor.

Sklenil je poiskati Burnika, kateremu je prisodil obisk ob rani uri. Namigovanjem bo zoperstavil jasno vprašanje. Ko je šel po stopnicah, mimo slik, ki so ohranjale davni gledališki trenutek, mimo ljubke goske Burnik (ali je bila Burnikova mati?) mimo gospoda Vebleta in njegove togotne grimase, je v duhu sestavljal stavke, s katerimi bo nesramneža vzel v precep.

— Gospod Burnik! je zaklical na podestu, kjer je stal prestol.

Nič odgovora, toda zazdelo se mu je, da je v arhivu nekaj zaropotalo in zašušelo.

— Gospod Burnik, ali ste tu? je še enkrat vprašal v smeri arhiva, potlej pa je zakoračil po hodniku ter trdo posajal korake, da ne bi bil videti kakor tiholaznik. Predrti boben, gramofon in konj, šivalni stroj, moljaste cunje v kovčku sezonskega delavca, med koraki fr-fr-fr-fr golobov, ki razpršujejo sonce na strehi, violončelo in kastrirana puška, manliherica brez zapirača, vrata.

Ali naj potrka? Seveda je to napravil in napel ušesa ob slovesnem, mrtvaškem odmevu trkanja.

Potlej je vstopil.

Tudi danes so žarki, žarki so postavili nekakšno harfo v podstrešnico, po diagonalni. V prahu na opečnatih tleh so koraki, ki opletajo drug okoli drugega — kakor pijanske stopinje na snegu. Burnika nikjer.

Da je končano, kadar je končano, bilo bi prav, da hitro se konča... Ali je razmišljal tako, po pesnikovih besedah?

Ko je s pogledom obletel ves prostor in mu je pravzaprav odleglo, ker ni bilo treba razkazovati odločnosti, tolikanj nasprotne njegovi naravi, ko se je že nameraval obrniti, je naenkrat opazil senco: raztezala se je od najzadnejše police, od tiste, ki stoji pri oknu, do leve noge biljarda.

Bila je senca skrčenega človeka.

Za polico se skriva človek; ta človek je prav gotovo Burnik; še nekaj: izpod spodnje deske kuka konica umazane teniške copate in se prav narahlo pregiba sem in tja. Ali je slišati dihanje? Čigavo? Micek sliši svoj dih, kajti strah ga je, prsi se mu nadimajo. Potem razširi roke in na ves glas zine:

— Torej nikogar tu... No, bog pomagaj!...

Ritenski se je premotovilil do nihajnih vrat, jih s hrbtom odrinil, potlej pa jo je na moč hitro ubral po hodniku in stopnicah do dvorane.

Opoldne je odšel na kosilo. Spremljal ga je strah, ki se ga je nalezal ob Burnikovih skrivalnicah; skušal je odkriti nekakšen smisel za njimi, višji pomen, a mu ni uspelo. Jedel je pri Kroni. Jedel je juho z rezanci, segedinski golaž in breskve v kompotu. Natakarica je močno zaudarjala po potu, on najbrže tudi. Nenadoma mu je prišlo do zavesti, da v gostinsko sobo prav često vstopajo nekakšni dolgolasi fantje, ki ga vkleščijo s pogledom, zibaje se na petah, potlej pa spet lenobno odhajajo ven, ne da bi kaj naročili. Kako, da se ti mladeniči zanimajo zanj? Koliko jih je prišlo vsega skupaj? Od juhe do kompota ena sama povorka!

— Pozornejši bom moral biti! si je rekel. — Sanjače ulovijo ko zajce... Kdo? Zakaj?

Zavedal se je, da gredo mnoge važne stvari mimo njega v podobi utrinkov, in vse to je pripisoval svoji zaprtosti: od otroštva se ni spremenil; nič čudnega torej, če je mesto M., takó umazano po industriji in močnem prometnem pretoku, videl kot nekakšno sanjsko satovnico. Zmerom se je zlahka naučil govorice mrtvih predmetov, čudaki so mu kar sami pritekali na pot, ni pa videl avtomobilov, strojev, pridobitnikov in, recimo, gospodinj.

Spomnil se je mamice in vzdihnil.

Neposluh za resničnost kaže celo v ozkem krogu družinskega življenja.

Mamica, ki večkrat govori o njej, sploh ni bila njegova mati, marveč mačeha, kajti prva gospa Micek je umrla, ko je bilo malemu komaj tri leta, in nato je prišla v hišo omenjena mamica — bitje s tako mlečno kožo, da ji nisi opazil rok, če jih je sklenila na belem predpasniku — mirno je prišla, brez ropotanja se je zasukala, tiho je sprejela nego vdovca in materinstvo, brž se je pokazalo, kakšna mravlja je (od svita do polnoči isti nasmeh, ista urnost, ista mirnost) rjuhe so bile nenadoma škrobljene, da so se kar dričali po njih, na policah (po nemško ali po rusko) prtiči, mačeha skrita za svojimi deli, vsemu temu pa ni bilo mogoče ubežati, saj je znano, da je trpeče služenje tisto, kar te najbolj sili v spoštovanje ali poslušnost

služečemu, in tako sta, v nizu zelo enakomerno tekočih dni, Polde Micek, trgovski potnik, in mali Edvard postala kanarčka. Dobili so sestrico, ki se je od drugih članov družine povsem razlikovala.

Po štirih letih drugega zakona je oče Micek umrl, ledvice; Edvard je hodil v drugi razred ljudske šole. Prodali so avto, vdova je izvrtala dokaj solidno pokojnino, poleg tega pa se je ubadala z ročnimi deli: kvačkani vložki za blazine, nekaj žametastih vzglavnikov, amoret na gugalnicah, luna nad usnulim cvetjem, škrti s svetilkami — obrti, kakršna je izdelovanje modrcev, takrat še niso bile v modi; pomanjkanja pri hiši torej ni bilo, navade so ostale, nobene resne grožnje od nikoder, varnost.

Nevarne so preizkušnje srca.

Nekoč je mali Edvard opazil, kako ga mamica prebada s pogledom, ki je hkrati spraševal in očital; ničesar ni zagrešil, slutil je, da se mu je nekakšen greh kar obesil. Pod noč — kot sta bila vajena — je sedla k njemu na rob postelje in ožemala si je roke. Nenadoma pa je vprašala, če ve, da ona ni njegova prava mama; ko je iz tesnobe zasukal obraz v blazino, vendarle še ni bilo konec spraševanja, vsaj naslednji stavek je bil celo bolj grenak: Se spominja pokojnice? Kakšna je bila? Bo kaj molil zanjo? Mar ne bi bilo prav, če bi šel večkrat na pokopališče, iz lastne pobude? Ni dobila odgovora in potlej je vstala, in ko mu je brez prave potrebe popravila odejo, je znova rekla, in glas je imela stisnjen in suh:

— Jaz nisem tvoja mama. Jaz sem mačeha. Moram povedati . . .

Odtlej je bilo v njenem govorjenju naenkrat neznansko veliko mačeh in mačehovstva, kakor mreže mu jih je nastavljala pod noge. Brala je, recimo, pravljico, tole:

»Mož je imel s svojo ženo dvoje otrok: sina in hčer. Žena mu umrje, otroka nimata več matere. Oče se vdruči oženi; otroka sta dobila hudobno mačeho — pisano mater, ki ni mogla videti otrok prejšnje žene. Zato reče nekoč svojemu možu: 'Odpravi mi svoje rajnce žene oba otroka od hiše, jaz ju ne morem videti!' Mož je bil žalosten, ali svoji ženi se ni upal upirati. Reče babi: 'Napravi živeža, jutri pojdem s fantom in dekletom v hosto in tam ju pustim!' Pisana mati napravi torbo živeža, kruha in sadja, mož drugo jutro oprta in reče svojima otrokoma: 'Pojdita z menoj, v hosto gremo rdeče jagode brat, ogenj kurit in drva sekat!' Fant in deklica se primeta očeta in sta prav vesela, da smeta jagode brat, ogenj kurit in drva sekat.«

Na koncu je povzdignila glas. Sedeli so za kuhinjsko mizo. Zunaj se je ravno napravila noč, postelje so čakale. Kanarček je bil že pokrit s junjo in je malce vzprhotal, ko je takole napela besedo:

»Brat reče: 'Trgajte, divje zveri! Mačeha me je napodila, oče me je v hosti pustil in sestra ima razbojnika rajši kot lastnega brata!' Volčica raztrga razbojnika, medvedka sestro, brat pa je po svetu šel s svojim mečem in se ni bal dvanajstih razbojnikov.«

Sestrica je dremala. Mamica je vprašala:

— Ali sta razumela?

Gotovo je mislila samó na fanta. Strmela je vanj čez mizo; mali Edvard je dobro vedel, da je to izzivanje, meritev sil, nekakšna preizkušnja, ki se

ji ni mogoče izogniti, prišla bo, ker jo zahtevajo bodočnost in značaji, pojavila se bo in bo puhasto lahka, bolj preprosta, kot ti jo obljublja strah pod odejo, pojavila se bo v obliki anekdote — ad matinum, bržčas.

(Opomba: zapisano s poznejših Mickovih pozicij!)

Imeli so veliko, podolgasto stranišče, ki je bilo ko nalašč za prepevanje. Tam ga je našla prihodnje jutro: sedel je med vedrom in omelom in tiščal glavo med kolena.

— Kaj počneš tukaj? ga je vprašala s hlastavo zadirčnostjo; oblečena je bila v haljo iz flanele.

Ni pomnil zle besede; to ga je zadelo kot nož; obraz je potisnil še niže in takó tesno priprl veke, da so se mu utrnili zlata kolesa v črnini. Tedaj ga je popadla za lase in ga sunkoma potegnila kvišku. Obvisel ji je v rokah. Bušnil je v jok, vokal je, cvilil, otepal je z glavo, zdelo se je, da bo kar bruhnil iz strahu. Ženska pa je nemudoma razumela; — zavedela se je zmage in se je nasmehnila kakor vile v pravljičah, z natančno prirejenim smehljajem.

Potem je čutil, kako ga stiska k sebi.

— Saj si moj! mu je šepetala ob ušesu. — Saj sem tvoja mamica! Nič ne skrbi! Ljubi, ljubi moj! Jaz sem zares tvoja mamica! No, no! Skupaj bomo ostali! Ne boj se!

Sreča, oh! Odrešujoča anekdota ob svitu!

Ugrezal se je v njen objem, v meso, ki ga je bilo veliko in je bilo mehko, prepojeno z vonjem voska ali testa, okoli njiju pa je bil tudi jedki vonj stranišča — soliter ter vlažni prah; med zadahom kruha in zadahom solitra (tako, približno, si je pozneje razlagal) leži vse, kar nas oblikuje; želja po spokojnosti in nemir splošne spolnosti, s katerim nas kliče nevarni svet onstran domačega praga.

To je bil konec preizkušnje; potlej niti besede več o mačehah.

Po splošni sodbi ga je imela rajši kot lastno hčer.

Postal je najbolj poslušen otrok na svetu: poklic in nujni opravi med svetom ga niso spremenili.

Mi opisujemo njegovo bivanje v M. trideset let pozneje.

V M. je večkrat mislil na preizkušnjo, ki ga je napravila takšnega, kakršen je pač bil.

— Moj Rubikon! si je rekel spričo spomina pri Kroni med kosilom. Ugibal je, ali se bojo zapletljaji okoli ravnatelja in Burnika prav tako razvozlati z nekakšno anekdoto. Skorajda ni dvomil o tem.

Natakarica mu je prinesla račun, plačal je in se vrnil na delo.

Zvečer se je kakor zmerom odpravil v park, ker je potreboval svežega zraka, pa zelenja za utrujene oči, ki so ves dan raziskovale listni sestav gipsastih rož. Promet je od jutra še narasel, Micek je odskakoval pred avtomobili, čim hitreje je skušal priti med drevesa. Aleja se zlagoma vzdiguje od plinarne proti ribniku. Sonce je padalo in je metalo ogromne sence po poti in po livadah.

Nenadoma mu je zastal korak.

Bilo je pri vremenski hišici iz litega železa, ki se kakor eremitova celica skriva med leščevjem ob poti: za grmom se je posvetila bela griva in v travi teniške copate.

Burnik.

— Torej *tukaj* ga najdem! . . . si je rekel in skoraj tlesknil z jezikom, kajti zdelo se mu je, da Burnik nekako ne spada v park.

Nasproti igralcu je stal mlad fant, ki ga nisi mogel spregledati, zavoljo slikovitosti: redki, na vse strani razpihani lasje so mu prehajali v brado, oblečen je bil v srajco z luknjicami, čeznjo je imel ogrnjen telovnik kardinalske rdeče barve, obut je bil v sandale. Prestopal se je z noge na nogo in zelo hitro migal z uhlji, tudi se je zdelo, da mu vse telo podhrteva kot spočitim konjem. Pravzaprav je bil lep: oči kakor spominčice; te oči so se hkrati dobrikale in posmehovale — Burniku. Med njima je stal črn ovčarski pes.

Edvard je šel mimo, hotel je pozdraviti, toda Burnik ga ni videl — morda ga celó ni *hotel* videti. (Ali mu je bilo mučno zaradi obiska v hotelu in zavoljo skrivalnic v arhivu?) Za tretjim kostanjem Edvardu radovednost ni dala, da se ne bi ustavil in pošpegal nazaj. Deblo je bilo pripravne širine in ga je skrivalo.

Burnik je cepetnil z nogo ter obrnil nos v stran, kakor češ, meni je vsega tega dosti, fant pa se je zasmeljal in pokazal vrsto bleščečih belih zob med kosmatinami. Pes se je ozrl vanj.

Prav tedaj se je zraven plinarne ustavil avtomobil, peugeot 404; dva človeka sta skočila iz njega in jo kar čez trato ubrala proti vremenski hišici. Spredaj je hitel neznansko mršav in majhen dvajsetletnik, ki je pod pazduho nosil kup knjig, zadaj pa se je kobalil človek, ob katerem se je Micku nemudoma vzbudila misel na Hektorja z gledališke zavese: debeli udi, malce izbuljene oči. Brez pozdrava sta se ustavila pri Burniku in bradaču. Edvard ni razložil, kaj govorijo, vsekakor so besede kar deževale na igralca; med vsemi je imel največ opravka drobljanec s knjigami: poskakoval je, in ker je bil zdaj že blizu, je Micek razložil njegov ogljeni nasilniški pogled.

Micek je slišal, kako je zakričal:

Nič! Nismo se menili za breje golobe! Kdor napravi prvi korak, mora napraviti vse do zadnjega.

Hektor:

— Jasno!

Bradač se je muzal in pobliskoval s svojimi živo modrimi očmi od enega do drugega, Burnik pa je zijal v psa, na obrazu so se mu križali otožnost, trma, strah. Nazadnje je odgovoril, vendar ni bilo slišati kaj. Suhec je spustil verigo kletvic, ki se je končala v stavku:

— In to po vseh tistih obljubah! . . .

Staknili so glave. Edvard je napenjal ušesa, motilo ga je klicanje otrok, prestregel je celo vreščanje labodke, od skupine pri hiši pa mu je prišla edinole beseda »zgodovina«, s katero ni vedel kaj početi. Z nasladno tesnobo je brskal po mislih, da bi našel pojasnilo za prizor, ki mu je bil

priča, da bi ugotovil, kdo so Burnikovi rablji, kajti igralec je bil prav gotovo v hudih škripcih.

Drobni možic je nazadnje siknil:

— Podelal si se v hlače in prodal si se za pasjo figo! Kar tako, na vsem lepem! Varnost? Kdo pa oporeka varnosti, prosim?! Nihče!

Burnik je strmel v zrak in se boril z rdečico, ki mu je zalivala obraz.

Drobljanec mu je še enkrat nastavil prst na rever suknjiča in zasikal:

— Torej...?

Ni dobil odgovora. Tedaj je Hektor zakrilil s svojimi debelimi rokami in se mencaje prestopil, kot bi mu bilo komedije že čez glavo.

— Greva! je dejal.

Mali je prikimal. S togim pogledom se je obrnil in odvihral proti avtomobilu. Hektor, ki je šel za njim, nekaj počasneje, vendar na daljših nogah, si je z robcem brisal čelo; še zmerom je bilo vroče.

Ob kapelici sta ostala Burnik in bradač in sta molčala, pravzaprav se je zdelo, da čakata, kdaj bojo počila vrata grafitnega Peugeotta pri plinarni.

Ko se je to zgodilo, je bradač napravil nekaj nepričakovanega: vrvico, na kateri je imel psa, je kratko malo potisnil Burniku v roke, ter kriknil:

— Tako! Varnost! ... Opravljeno!

Burnik: — Ne!

Ni pomagalo: bradati fant je pljunil psu pod noge, zasukal se je in odhitel čez travnik.

Burnik je bil sam, ustnice so se mu obelile, kakor bi se jih prijala plesen. In pes...? Pes je samo za hip obrnil glavo, revsknil za odhajajočim, potlej pa je začutil na uhljih dlan novega gospodarja in se ji vdal.

Dvakrat sta šla okrog hišice in nato počasi proti mestu.

Ravnatelj je videl v smrekovem gozdiču nad ribnikom, četrto ure pozneje, tik preden se je sonce utrnilo; Edvard sam je sedel na klopci ob vodi — glava mu je šumela ob skrivnosti, spregledal je celó device z žogo, preslišal borbo zvonov in avtomobilov, avemarija — in med njima je bilo petdeset metrov, nič čudnega torej, če ravnatelj Micka ni opazil, saj pri njem menda ni bilo misliti, da bi se hotel potajiti, kakor je to napravil Burnik. Prikazal se je iz podrasti ter obstal zraven smerokaza z napisom Akvarij. Prvo, kar je Edvarda presenetilo, je bila ravnateljeva obleka; skoraj bela obleka, slamniki, rumeni čevlji, robec v prsnem žepu, vse skupaj povsem drugačno od tistega listra, s katerim ga je strašil vse dni doslej. Razgledal se je in si šele potlej prižgal cigareto; čakal je dve ali tri minute, za dolžino cigarete. Ravno ko je odvrigel čik, se je iz teme med smrekami utrnila ženska. Ravnatelj je bržčas slišal njene korake, obrnil se je, šel ji je naproti. Ženska — tako je presodil Micek, nepoznavalec, a vendarle esteta — je bila krasna in mogočna podoba, vsa iz zlata na temnem ozadju, visoka ženska, v svitek speti bakreni lasje so jo delali še večjo. Zadnja dnevna luč se je igrala po njej. Ravnatelj se je priklonil, ona pa mu je nemudoma podala knjigo, ki jo je imela dotlej pod pazduho. Sprva je ni hotel vzeti, zmajeval je z glavo. Edvard seveda ni slišal, kaj sta govorila; po drobnem pregibanju ustnic je presodil, da celó šepčeta. Naenkrat je dama stegnila roko in jo

položila na direktorjevo desno sence. Mož se je malce ukrivil. Dlan je šla od senca prek lic in vratu na rame, ter za trenutek obstala, bolje rečeno obležala na prsih, desno od srca; kretnja je bila hkrati blagoslavljanje in ljubkovanje. (Kaj pravzaprav...?) Ravnatelj se je sunkoma vzravnal, popadel knjigo in jo vtaknil v žep; ob tem se je oziral v levo in v desno in bilo je očitno, da je v skrbeh. Kaj bo napravila gospa? Velika ženska se je odmaknila. Micek je navzlic oddaljenosti videl, kako ji cvete nasmeh okoli ust. Pozdrav: pomahala je. Odhajala je, vračala se je v gozd in sence, ki so bile zmerom gostejše, so jo brž zakrile. Ravnatelj se je otresel ko moker kuža; odšel je po srednji poti, mimo ribnika, vendar desno od Edvarda.

4

Zid je tako visok, da mu celo v perspektivi desetih metrov ne dogleda roba, seveda, če drži glavo toga vzravnano in pogled uprt naravnost predse, in on jo res drži vzravnano in pogled mu je le malce zasukan v levo, toliko, da mu ne uide nobena podrobnost na ploskvi, desno je tema in tako in tako ni nič videti, kvečjemu svetlikanje pritličnih oken, in zid se mu torej pod nihajočo obločnico kaže kot sanjski zemljevid, ali pa je občutek, ki mu raste ob previdni hoji — korak natanko pred korakom — podoben občutku letalca, letčega visoko nad neznano zemljo, osvetljeno z raketami in požari, vidi požgana polja, to so izluženi skladi slabo sestavljene opeke in ozare so grebenčaste črte malte med zidaki, potlej pride lisa jezera, nad katerim frfotajo ptiči, nič ne de, nič ni važno, da je to soliter na ometu in sence listov, ob robu jezera se je omet napihnil v bulo, gora-kopa, kakršne ni pri nas, a jo poznamo iz sanj in iz pripovedi popotnikov, iz knjig, iz slik, gora-grobnica. Atilov grob ob puščavi iz same soli, nato pride riba v obliki črke S, zarita v glenasto plitvino, njeno oko ga gleda, ga spremlja, prikaže se lebdeči obris čuvarja pokrajine, visi med letalom in zemljo, moral pa bi biti za zidom, celó za drugim, za tretjim, za desetim, v kleti, globoko kakor Minotaurus, zasliševalec s šelestečim glasom, ker ima piškave zobe, njegovi koraki bi trkljali po betonu, vznikal bi iz teme in se vračal vanjo, zdaj lebdi, čeravno nima kril, nad mestom, oh, mesto je črno, slemena gredo v vijugah in zvoniki so čokati, sprehajalčeva roka ga pokrije s senco, prsti se dotaknejo mešanice iz malte, lišajev in barve, pa se prično zgradbe rušiti in na konicah prstov ostajajo stolpi in stolpnice, koraki nesejo človeka dalje v predel nove sence, ki ni njegova, marveč jo je napravil španski bezeg, njega dni baldahin šestnajstletnih zaljubljenecv, bezeg je zdavnaj odcvetel in samo grenčina njegovih rosnih listov se veže z lužnato grenčino stare malte in neštetokrat razmočene barve — barve, saj res — saj zdaj, ko je bezeg mimo, zazvonijo nad pokrajino mile barve, navzkriž in povprek, liki iz barv: enonoga deklica, žoga, vijoličasta jablana in njena zlata jabolka, beli starec, rdeča roka, spet riba, sabljarica, srebrna, črno kolo in še kaj, barve kar tako, celo na opeki, in med njimi, narisana s kreda, zelo grda beseda.

Koliko časa že traja ta zid? Kaj je za zidom? Kako visok je zid? Kam me vodi?

Zid je dolg tristo metrov, opasuje vojašnico s hrbtne strani, po vrhu je posut s črepinjami; na drugi strani ceste je vrsta srednje velikih vozil. Za zidom so tri barake; skladišča intendature, bolehní vodniki tam varujejo koce, železne pečice in zložljive postelje. Visok je dva metra šestdeset. Vodi ga proti reki.

Ustavi se in se ozre proti zvezdam, da bi ušel steni, toda med migljajočimi lučcami na nebu se mu pozidajo druge ograde; zmeraj je bilo nekaj narobe z zidovi in z globino, ki je za njimi.

Kakor v pravljičah je ječa za sedmerimi zidovi in pod sedmerimi stropovi, vodijo te navzdol, tok tok tok, in še kar navzdol, tok tok tok, mimo gasilskih aparatov, dokler ne dospete na hodnik, kjer na goli deski vise razglasi o usmrtitvah; to pa te presune, v uhljih ti kljuje kri, vodovodne cevi piskajo, koraki se razmnožujejo. Nihče ti ne pomaga hoditi. Zasliševalnica je bela in topla kakor železniška čuvajnica v zasneženi pokrajini, vendar je zadnji del sobe teman. Na robu med senco in svetlobo stoji zasliševalec, tilnik ima poln mozoljev, roki je sklenil na zadnjici. Govori v tujem jeziku, ti v svojem. Besede ti kapljajo iz ust in jim še sam ne zaupaš, nekaj v tebi jih je napravilo, ne veš kaj in kdo, pa se potlej čudiš, ko se oglasi droben zvonček, podobnega glasu, kot so zvončki telefonov, ob koncu vsake večje izjave. Zasliševalec sprašuje o nekdanjih stvareh. Zares se ne spominjaš in skoz meglo spomina se le včasih malo zasvetlika. Mogoče tega življenja, ki ga hočejo odmotati iz tebe, sploh nisi živel, morda je bilo to neko prejšnje življenje, ki je že zdavnaj sprhnelo. Vendar odgovarjaš. Odgovarjaš pridno in medlo, zasliševalec kima in zvonček zvonklja. Naenkrat se zaveš, da se oži krog svetlobe okoli tebe, senca se ti nezadržno bliža. Zasliševalec se je obrnil. Oh! Otrok-starček, starček-otrok. Govori, kot bi šla majhna žival po praproti. Ribje oko ima v mraku biserovinast lesk. Obžaluje te. Pripoveduje ti, kako mu je celo hudo, ker ne boš videl nove pomladi v svoji domovini, ki je znana po bogastvu vodá in po sočnih pašnikih, pri tem z desnico kaže proti stropu, ker je očitno domovina zgoraj in daleč, ti si z zasliševalcem zaklenjen v sredo zemlje. Stopnice so porušene.

Nikoli ni bil v zaporu.

Mamica je bila dvakrat, ni pa videla tistih vasi in zidov na robu Krasa. Kako so se imenovala in katero ima pravzaprav v mislih? Vrhovlje? Sreddek? Lazno?

Dolgo sta se vštricno zaletavala veter in pes. Nizki zidovi so obrobili njive. Ker je bilo novembra in vse golo, so kamni bodli v pogled; kadar je veter za hip razmaknil oblake, so se posrebrili. Stopil je v vas, šel je po poti, ki se je zvijala, in je štel zapuščene hiše. Vse je bilo tiho, enega samega psa je videl, s podvitim repom je stal sredi sadovnjaka; hudi pes ni prišel v vas. Potem je ugledal mrtvo enonadstropnico. Zidovi: lise, razpoke, bule na ometu, rane v kamenju. Eno okno je imelo še šipe. Rjast žleb je visel od roba strehe in se zibal v burji. Prišel je do kapelice, to pa je bila očitno tista kapelica, ki naj bi jo popravil. Angelčki nad vrati so bili garjavi

v lica, eden od njih je imel le še pol obraza in šipe so bile razbite. Nad kapelico se je sklanjala črnikasta češplja. Ko se je ozrl, je ugledal sto metrov stran na kolovozu, posejanem z bodičastimi kamni in obrobljenem s pritlikavim zidcem, župnika, ki je mencal in se je zdelo, da si kar ne upa bliže. Nazadnje je le prištorkljal; obotavlja se mu je dal roko in njegov pogled je bežal, dokler ga ni prisilil v tla. Kaj je rekel?

— Saj ne vem, ali je vredno gospod... je momljal. In kako je pojasnil svojo malodušnost? — Saj vsi odhajajo... Poglejte, kako je naša vas zapuščena! Ali je vredno? Ne vem...

Izvekel je listnico, ki je bila ob robovih prežrta, in na skrivaj, napol obrnjen vstran, prešteval denar. Veter je rasel, črni sadovnjaki so se približevali in spet oddaljevali.

Stoji, čaka, zazrt v zvezde, in premišljuje o zidovih. Ugotovi, da ga ograjujejo na vseh straneh, tako pa je bilo nekoč in tako bo jutri, če ne bo celo slabše, v slino se mu meša okus plesnobe, kot bi mu prerokoval ječo. Konkretni zid, tisti, ob katerem je stal nemara že kdaj prej — vse je mogoče — zid, ob katerem stoji, mu razodene, da ni brez konca: še dvajset metrov.

Ozre se nazaj. Nikogar nikjer: niso šli za njim, čeprav so obetali. Nobenih korakov ne sliši. Počilo je!... Veja se je odkrhnila z drevesa. Na postaji piska mala ranžirna lokomotiva. Avtomobilski žarometi prerežejo temo nad reko, odkrijejo kos nabrežja, kjer med vrbami čemijo hišice vrtnarjev. Imeli so avtomobil; mar bi ne bilo povsem razumljivo, ko bi se zapodili za njim? Nikogar ni. Vile na drugi strani ceste spijo, le iz ene od njih je slišati droben curek vode, ker so bržčas pozabili priviti pipo.

Počasi prehodi preostalih dvajset metrov. Pride vogal, obločnica razsvetljuje križišče, in na drugi strani križišča, po diagonali, se prikaže stolpasta hiša s prekrížanimi tramovi, prava nemška hiša, saj so okoli nje jelke, pritličje pa je obraslo z bršljanom, ura bije v globini ene od sob, v sajasti temi bitje hitro ugaša, zdi se, kot bi metal sekire v mivko ali pepel, spodaj je vse zagatno in mračno, toda zgoraj, v stolpiču, gori luč, okno je širom odprto, presvetljena zavesa se ziblje v sapi, ki je sicer skorajda ni čutiti.

Ko so ju zalotili, se je sestra pognala k oknu in se zamotala v zaveso, da bi skrila nagoto. Sprva nihče ni zmogel besede.

— Oh, prosim vas! Oh, prosim vas! je šepetal on sam.

Mamica je odtavala iz sobe. Vrnila se je s spalno haljo in skočila k dekletu, ki pa se ni maralo odmotati iz zaves; divje je opletala z glavo, da so njeni zvozlani lasje kakor babje pšeno udarjali ob svilo.

— Oh! Oh! je vzdihoval.

Doktor: — Tako torej! Jasno! Napovedal sem!

Mamica: — Otroka! Sramota!

Mamica se je ruvala s sestrico; v polmraku je videl svetlikanje mačjih oči; potlej je napravilo rrrresk! in buum! zavesa in karnisa sta se odtrgali in pokopali ženski podse. Doktor je odločno zakoračil čez sobo ter sopihal.

In on? Nag je stal ob postelji in si z obema rokama zakrival sram.
— Prasice! Kurbe pokvarjene! Ne boste me, ne! Sebe pogledjte! je kričala sestra, mačjeoka, znojna.

Kakor vilinjak, kar se da hitro in tiho, po prstih in oprijemaje se zidu, se je zmuznil iz sobe, skočil v kopalnico in brž zaklenil vrata, potem pa je v okenski šipi, ki je žarela od zadnjega sonca, ugledal krivino tega našega sveta in sebe na drči, saj si res ni mogel misliti, da odslej ne bo le še polzel navzdol, v mrzli nič prezira.

Kam? Tu, približno, je rob mesta. Tu so poslednje spodobne hiše. Dvesto metrov naprej je ledina, kjer postavljajo cirkuške šotore in strelišča; zdaj ni ničesar. Travnik je na nasprotni strani zastavljen z dvema starima stanovanjskima kasarnama. Stezica reže travnik. Napoti se po njej, čeprav mu cestne svetilke dajejo le malo luči. V mesto ne more, pa naj še tako želi, kajti nihče mu ne more zagotoviti, da ne bo fantov še enkrat srečal. Na moč rad bi se usedel, pa si takole, na čistini, ne upa.

Prispe do večje od obeh hiš. To je ogromen zaboj s kar precej nadstropji — ni jih preštel — nizi oken odsvitajo mesto, tudi neko tovarno, ki sope onstran reke, na črnem slemenu čepijo trije opečnati in dva pločevinasta dimnika, toda niti senčica dima ne kali čiste vode nočnega neba, pa tudi sicer se zdi, da je v stavbi in okoli nje vse zamrlo. Spomni se na opise brodolomov: jader ni več; da, kot bi zagledal barko, v kateri so potniki zaspali od izčrpanosti po hudih urah na morju, brž ko je plovilo nasedlo, a nasedlo je na najbolj odročni peščini, luči svetilnika in pristanišča jo komaj dosežajo. Jod, pomije. Pročelje opletajo žice; opazi tudi svojo senco, okroglo, včasih spakljivo raztegnjeno v širino, ko se mendraje in mencaje prestopa sem ter tja.

Razdrobiti je treba urok, otresti se mora strahu, ki je to noč dobil dokončne poteze in se postavil v svetlobo (četudi je bengalična, svetloba je le) zatisnil si bo ušesa, da ne bo slišal škripanja avtomobilskih gum ali korakov (tap! tap! tap! tap! enakomerno, usodno približevanje) čas bo, čas bo, si pravi, čas bo, da se vrne v svoj lastni svet, pa naj bo ta svet stokrat umišljen ali izmišljen, nemara pomaga, če si predstavljaš gubanje zemeljskega površja, lepo razvrstitev vasi med polji in gozdovi, rosno dojko nad ustnicami, trakove potokov in rek, sopenje govedi v hlevih, lase v svetlobi zvezd, rdečo grivo na blazini, starkino molitev, zajčke v sadovnjaku, uro z utežmi, hlebec na polici, roko, ki ti leži na čelu, milujoče, nemi prag, zlizano stopnico, lužo in v njej raztopljeno mesečevo srebro; predvsem pa je treba počivati s temi slikami, treba je najti kot, kakršno si že bodi zavetje, vsaj do svitanja.

Hotel je oddaljen šest kilometrov; po poti je od sile pasti.

Ustavi se pred vežo: kakor vodnjak se črni pred njim in kakor srebrnik na dnu vodnjaka, se na njenem dnu pozibava revna žarnica. Stopi v vežo. Teh velikih, z železom obitih vrat nikoli ne zapro. Tla so vegasta, iz piškotasto krhke opeke, pa se odmev korakov pod oboki pri priči sesuje. Pogleda nazaj: travnik je prazen, obločnice daleč, še bolj daleč soj mestnega sre-

dišča. Potem si natančneje ogleda vežo. Odpira se na veliko, štirioglasto dvorišče, kjer komaj razločiš nekaj kosov perila, ki so ga stanovalci pozabili pobrati. Levo in desno rasteta stopnišči z nenavadno nizkimi stopnicami in tod je tema še gostejša, skoraj bi jo lahko otipal. Ob desnem stopnišču se pokaže obok, vhod v kleti; pregrajen je z rešetko, ki pa je samo priprta.

Ali naj gre torej v klet? Kaj je v kleti? Mar nima druge izbire? In če ga zalotijo stanovalci? Ali bo lahko legel?

V klet mora, seveda, na stopnišču se utegne vsak hip kdo prikazati. V lesenih pregradah — letev ob letvi, kakor kletka najbrže — so drvarnice in shrambe za ozimnico. (Zdaj je poletje, a še zmerom udarja od tam spodaj smrad repe in krompirja, pomešan z zadahom premogovega prahu in mačjih drekov.) Drugi izbire res nima: pot v mesto mu je zastavljena. Stanovalec do jutra ne bo v klet. Ob svitu se odpravi. Ležal ne bo. Umazanija. Sedel bo na kakšen zabojček ali pa kar na stopnico.

Ukreše vžgalico in se spusti navzdol. Šteje stopnice, ki so izlizane in tako široke, da celo z razpetimi rokami ne bi dosegel sten; našteje jih šest, potem pride ploščad, tam pa zakolne od bolečine, kajti vžgalica mu ugasne in zaleti se v skladovnico zabojčkov za sadje. Stopnice na tem mestu zavijejo. Seveda mora prižgati še eno vžgalico, da jih osvetli: roka se mu trese, lučca poskakuje pred sivimi, premogastimi in solitrastimi stenami. Stropa ni videti.

Drugi del stopnic je ožji, dogleda ga ne, toda dlje ko gleda, bolj se mu dozdeva, da se iz globine vzdiguje nekakšen soj; nemara so pozabili ugasniti luč ali pa je kdo spodaj? Strah? Seveda je strah, toda želja po počivanju je močnejša in zdaj se sploh ne zanaša kaj prida na čute. Zlagoma se spušča po stopnicah, ki niso le ožje, marveč tudi višje. Vžgalica ni več potrebna. Oprijemlje se zidov; zidovi oživljajo; kakor poprej ob kasarniški ograji, odkriva tudi tu podobe in znamenja na čadastem, z drobcenimi kristali posejanem ometu. Za hip se ozre proti stropu. Ni več vodnjak iz same teme: vidi pajčevine, zavese pajčevin, s katerimi se igra preprih. Šteje stopnice. Ena. Dva. Tri. Štiri. Pet. Šest. Sedem. Osem. Devet. Deset. Enajst. Dvanajst. Ta klet je nesmiselno globoka: celo trinajst in štirinajst. Tedaj šele zasliši glasove: pridejo kakor nenadejan kлокot vode, kakor izbruh studenca, ki je bil dotlej zasut s peskom in ščavjem; dva moška in en ženski glas. Tukaj je tudi konec stopnic, obok se odpre v desno.

Stegne glavo in pokuka.

Dva moška in ženska na žimnici, kakšnih osem metrov od njega.

Sicer je seveda vse takó, kot je pričakoval: dolga vrsta drvarnic, stena iz letev, ob kateri se ti zbudi misel na ječo, žabice na vratih. Ob drvarnicah teče nenavadno širok hodnik iz opeke. Tu so stanovalci odložili vsake vrste šaro. (Kakor na gledališkem hodniku.) Vidi železno pečico z odtrganimi vratci in zraven nje ogrodje stare postelje, potem skiro za otroka, del kotla za žganjekuho, ploščo štedilnika, dežnik, macolo, kup steklenic. Petnajstvatna žarnica pod kovinskim senčnikom. Luč je žolta.

Ob robu svetlobnega kroga pri zidu je žimnica.

Gleda in zelo je napet, zdi se mu, kot bi iz velike daljave opazoval prizor, v katerega ga sicer ne morejo vmešati, a je nekako skrivnostno vendarle spleten z njegovo usodo.

Ženska sikne:

— Spravi smrdljivca stran, ti pravim! Ena svinja v tem svinjaku je zadosti! Poglej, kaj dela!

Ženska čemi na gornjem delu žimnice, oprta ob steno, to je pegasta živalca nedoločljivih let, mršava, a kar se da prsata, in te prsi ji silijo izza bluze, ko zamahuje z roko proti možema.

»Tale bo njen...« si pravi, čeprav nima izkušnje: v mislih ima tistega, ki omahuje ob vzglavju; plešast človek v apnasti obleki, rdeče oči mu blodijo naokrog, med smehom se mu kolče.

— Vidiš, kje me je prijel?!

— Pusti ga! On je Turek! Pusti ga malo!

— On je baraba, ti si pa bivol! In pijan! Pijan bivol! Poglej, spet me je!

— Kje te je, stara?

Ob ženinih nogah se preteguje mladenič, ki si je pustil rasti zalisce vse do brade, in sploh ga je ena sama kosmatost, pa bodeča zenica v rumeni beločnici.

»Oh, kaj počne!« si misli on, skrit pod obokom, skoz meglo utrujenosti se dviga košček spomina, nekako se mu dozdeva, da ta prizor pravzaprav pozna, da je res že videl črnega kosmatinca grabiti žensko najprej za gleženj, nato za koleno in stegno, bržčas je nekoč — kdo bi vedel kdaj in kje — opazoval, kako šine široka in do črnega poraščena roka pod krilo ter se v mednožju vrti kakor podlasica v jami, ob tem ko se pijani mož steguje za steklenico, ki sta jo s prijateljem prinesla iz gostilne.

Ženska sopiha in se otepa.

— Nehaj, lump! sopiha. — Boš nehal, ali ne?! In ti?! Tebi je čisto vseeno?! Vseeno ti je, vem, tebi je vseeno, tebi je celo všeč, če me mečka!

Mož vzdiguje zabuhlo lice proti žarnici in v ustih se mu svetlika srebrna krona.

— Oh, mami, ne bodi skopuška, lepo te prosim! Pokaži fantu moja nebesa! Prezrači se malo!

— Marš! Zgini!

— Če nismo požrešni, je za vse dosti! On kar voha, kje je človeku lepo...

— Jaz voham vajin smrad, nič drugega!

Črnuh se vzdigne v pasu, opre se na koleno in z iztegnjenimi rokami seže po ženski. Tedaj se ona odtrga od stene, kakor bi jo kdo sunil: kleče obstane med možema. Pege se ji zlivajo v gosti rdečici. Urno seže v nedra in izvleče dojko, ki ji je že poprej silila izza bluze: to je velika, bela in nekoliko razvlečena gmota mesa s plosko bradavico v obliki tolarja. Drži jo z obema rokama, nagne se naprej in prične udarjati z njo fanta po obrazu.

— Na! Na! Na! Da se boš našrl mesa!

Fant zapre oči, otrpne pod mehkimi udarci.

Mož se smeje.

On je za obokom: ne more naprej in ne more nazaj, čeprav bi nemara moral, v odprti prostor, kjer se zidovi končujejo na križiščih ali pod drevesi.

Mož se smeje na ves glas in vzdržema trka s steklenico po podu.

— Hohoho! S temle ga žegnaš!

Ženska otrpne, kot je prej otrpnil črni fant. Fant odpre oči. Gledata se. Ženska še zmerom oberoč pridržava dojko, ki je namerjena naravnost v njegov obraz.

— A ji ne boš dal nagrade?! zakriči mož.

Nič, gledanje.

— Kaj pa je danes zastoj, prijatelj? Še tale ropotija tule ni, vidiš!

Fant se zgane, kakor bi ga poklicali iz spanja, počasi seže v žep, izvleče bankovec, nato še enega, pljune nanju in ju rahlo, brez vsakršne surovosti, prilepi ženski na dojko. Ona povesi glavo, natančno si ogleduje bankovca in ju odfrčne.

— Bravo! To je tisto! Še kaj mu pokaži!

— Kaj si rekel, krikne ženska.

— Rekel sem, da mu še kaj pokaži!

On, za obokom, mrzel v hrbtenico, z nogami, ki ga komaj drže, lahko bi se reklo, da ga majejo, s polnimi usti goste sline, premišljuje, ali bo res še kaj pokazala, in v hitrih zaporednih sunkih mu prihajajo slike nagote in spet nagote, kakršno je bil pač kdaj videl, to so žareči izrezi v megli; hkrati pa opazi, kako se ženska požene kvišku, zamahne z nogo, brčne črnuha v obraz in moža v trebuh; oba sta na tleh, ženska zgrabi rob krila in si ga priviha do brade.

Ima koščena, skorajda kvadratasta kolena, koža na stegnih je gosto prepletena z vijoličastimi žilami, nad grmičem iz dlak je trebuh v dve gube, pa zelo globok popek.

Mož se pobira s tal, počasi in motno pravi:

Fant kar kleči, slišati je njegov dolgi in počasni dih, srepi pogled kroži po ženini nagoti. Nato ona spusti roke; obvisi ji ob stegnih in se pri priči do nabreklosti napolnijo s krvjo. Komaj jo je slišati, ko vpraša:

— Kaj bi še rada videla?

Čez hip, zelo mračno:

— Hudičev svet! Hudičevi ljudje! Hudičevi moški!

Mož je iznenada videti nekaj treznejši, zvija se v bokih, krili z roko:

— Sramota! Pripeljem človeka in ti mu še dober dan ne rečeš! Naj ga pustim na cesti?! Kje bo spal, prosim? Saj ni pes! Nima kje! Midva imava tule kot, kakršen že je, kot je!

— Moj kot!

— Kako?

— Jaz sem odkrila tole klet, in če bi ne bilo mene, bi ti ležal za grmom! Na smetišču! Tja tudi spadaš! Jaz sem ko nora tekala naokrog, da bi kaj izvohala! Jaz! Ker si ti lena pijandura in ti še v najbolj klavrnih baraki

ne dajo prostora in slamnjače! Nič ni tvoje! Tale žimnica je moja! In tale koc!

Mož burkaško razkrili roke:

— Ti, mami, si pa *moja*!

Ob teh besedah znova pokaže srebrno krono v ustih; hihita se in jo skuša uloviti, čeprav ga noge slabo ubogajo. Ženska se mu umika z gornjim delom telesa. Razkoračila se je. Lasje ji plešejo pred obrazom.

— Nisem! zavpije. — Nisem in ne bom! Ti bi me za pol litra prodal zadnjemu ciganu.

Svečana kretnja, visoko vzdignjene obrvi:

— A je cigan? Turek je!

Mladenič kleči, roke drži kakor rokoborec, ki bi rad ulovil nasprotnika, čisto počasi, centimeter za centimetrom, se primika k žimnici.

— Cigan in baraba, kot ti!

— Hopla! Hopla! Počasi!

— Počasi ali hitro, vsega je bilo čez glavo! Ne boš se valjal po mojih cunjah in po meni! Po meni še celó ne! Ne bom nosila tvojih pankrtov! Naj ima trebuh tista, ki ji boš preskrbel streho nad glavo! Streho! . . . Hojhoho, ti pa streho! . . . Saj bom crknila od smeha! Ne! Rajši grem k zadnjemu šintarju, kot pa da bi mi ti napravil otroka! Ne! In če se potlej en mesec poceja kri za mano! . . .

Mož zamrzne, celo roka mu obtiči v zraku, sredi kretnje. Držita se s pogledi.

— Kako si rekla?

— Rekla sem, kar sem rekla: da ne maram trebuha od tebe! Poslušaj, če sploh moreš skoz pijanost! Tako je: ti si mizerija in vsaka spodobna ženska bi te nagnala ko psa: delaš nič, potikaš se naokrog, popivaš za tuj denar, prosjačiš, drugi pijanci te podijo od mize, prazen si, malha si, smrdiš, in tudi tista reč je samó še koža! Koža! Tako je! Koža! Zato si privlekel tega capina! Sam ne moreš več, pomaga naj ti . . . Žrl bi za moj denar, pil za njegovega, jaz naj bom pa obema za slamnjačo! . . . Ne! Ne! In še enkrat ne!

Edvard, stisnjen čisto k steni, da ga omet bode skozi obleko, vidi, kako se moževe oči zgostijo v žerjavico, od ličnic se mu potegnejo sence proti bradi, po volčje priviha gornjo ustnico, ki je nenadoma bela, kot bi mu ozebla, nato zamahne z roko. Ženska prileti v zid. Od desne nosnice se ji pocedi curek krvi. Mož je zdaj tesno ob njej, tokrat je on razkoračen. Z levico seže v njene lase in si jih namota okoli pesti, potlej privije, da se ji obraz zasučé skoraj vodoravno in se pege zasvetlikajo v pramenu žolte luči, ki jo daje petnajstvatna žarnica.

— Tole je bilo za kožo! reče.

— Koža! ponovi ona z grlenim glasom, ker ima pač glavo upognjeno proti tilniku.

Kratek, čvrst udarec z desnico, s plosko roko.

— Iz kmečkega gnoja sem te pobral!

— Nisi! Ti ne!

Nov udarec in od tega udarca se sled krvi razmaže po ustnicah in po bradi.

— Na kozolcu so te ... kdor je le hotel! In še tisti kozolec je bil napol podrt! ... Lastni brat! Tudi on ...

— Jaz sem imela hišo, ti si imel golo rit! Oha!

— Na! Za hišo!

— Pes si bil, čisto navaden potepen pes, vsi so bežali od tebe! Gar-jev pes!

Udarci so iz komolca, toda močni. Tedaj Edvard nenadoma opazi črnuha, ki se je po kolenih priplazil na žimnico: obraz se mu sveti od znoja, usta ima razprta in ustnice prav tako obeljene kakor mož; ob vsakem tlesku se mu napno mišice v zatilju, z dlanjo hkrati tolče po žimnici, nato pa roko vsakič stisne v pest; zdi se, da ga kri na ženinem licu vnema, da mu drasti njegovo, celo bolj, kot mu jo je njena nagota.

— A sem bil jaz tisti, ki ti je pokazal, kako se sploh pripenjajo nogavice na pas?

— Nisi!

— Sem ti pokazal vilice? Samo žlico si poznala!

— Iz smetnjakov kradeš!

— Zate!

Edvardu se tedaj zazdi, da ne bo mogel več gledati; obraz zasuče proti zidu, tlesk seveda sliši, od klofute, ki je ni sam dobil, mu gori lice, levo, desno sprejema hlad ometa, to je tisti kos obokane ploskve, v katero zdaj upira oči, spet je razbrzdana pokrajina, pokrita s pikastim, najbrže gnilim snegom, davna pokrajina smrti, neprehodna, polna jam, a nad gorami se spreletava žafranasta svetloba; iz utrujenosti — utrujenost mu je prišla do grla, ter ga tišči ko izbljuvek — mu vzkaliijo stavki malega leksikona, Altamira, Santillana, sploh o jamah, o zgodnji kameni dobi.

Napravi se tišina in nekaj časa traja. Slišati je dihanje, posipanje premoga v eni od drvarnic, nič drugega. Mož je odnehal; gotovo se gledata; počasi, in kot bi imela zatekel jezik, momljaje, reče ženska tisto, kar je že enkrat rekla:

— Hudičev svet! Hudičevi ljudje! Hudičevo življenje!

Oglasi se črnuh, ki je vse dotlej molčal.

— Pridi! sopiha. — Pridi zdajle! Hitro!

Nekdo pljune in se zasmije.

Isti hip — zgodi se povsem nepričakovano, kakor bi odpahnil loputo v jezu — se vsujejo v klet zvoki od zunaj, čeravno je noč začarana, čeprav se je zdelo, da je ta globina nedosežena: pridejo v naglo rastočem valu in zalijejo oboke.

Visokoturažen avtomobil se približuje, z njim pa tudi svetloba.

Mož se zasuče.

— Pazi! sikne.

Črnuh kar tjavdan momlja, kar je pač poprej momljal, in očitno sploh ničesar ne zaznava.

— Molči! Molči, ti pravim! ga roti mož.

Avto pelje ob hiši, pesek škropi izpod koles, potem avto upočasni vožnjo, čez čas zavije, vrača se, ko pride na isto mesto, reverzira, slepeča luč reflektorjev udari v klet in odpre v globokih nišah, čisto pod stropom, dotlej nevidna, zamrežena okna, ki jih Edvard — zdaj oči ne obrača več v steno — samogibno prešteje: štiri so. Za latami se lesketa premog. Polena so bela.

— Molči!

Mož z eno roko potisne žensko v kot, z drugo pograbi črnuha in ga prav tako stlači k zidu. Povešajo obraze, pa skoraj da ni potrebno, saj jih senca velike betonske preklade dobro skriva; čela se jim svetijo od refleksa, ne od direktne svetlobe.

Fant šepetaje sprašuje, ali je policija.

Zdaj je ženska tista, ki mu ukaže molčati: prijema ga za roko, kakor bi ga hotela varovati.

— Ne! sikne mož. — Drugačen avto . . .

Vrata avtomobila se odpirajo. En sam glas se smeje, vendar je človek obrnjen vstran, da mu ni mogoče razložiti barve glasu, drugače so le koraki, ki gredo sem in tja, mnogo vsake vrste korakov, v nočni tišini se odbijajo od pročelja stavbe, nato pa trkljajo v klet. Smejalec se obrne in zapoje, pesem pride naravnost iz smeja.

— Moja je noč, naša je noč,

pridi z menoj na okope!

Pridi, naša je noč!

Oni!

Edvard čuti, kako ga objemlje hlad, ob tem pa mu ostra pekočina goni srce; tesnoba, ki je bila že poprej velika, se razteza v njem; zmeda in sramota minulih ur, tisto, čemur je menil ubežati, je spet tu, v povečani in izostreni podobi, tako rekoč pod žarometom. Prišli so za njim. Tudi ženska in oba moška se jih bojijo.

Koraki dospejo do okna, eni.

— Poglej, če je kdo spodaj! je slišati izza hrbta oglednika; hrapavi bariton, ki ga ni mogoče zgrešiti.

— Nikogar ni!

Kodri v okenskem okviru, med mrežami.

„Dobro jih poznam!“ pomisli. „Temeljito so se mi vtisnili v spomin! Lesketali so se pod neonsko lučjo in mladenič jih je metal z obraza, da bi odkril oči, ki jih je hotel zavrtati vame, kar bi mu bilo tudi uspelo, ko bi jaz ne povetil svojih, oh, toda potem sem njegov pogled čutil na koži pa na čelu pa na ustnicah pa na licih pa na bradi, gledanje se je sprevrglo v otipavanje in če je otipavanje lahko posmehljivo, je bilo posmehljivo; zdaj špega v klet kakor vojak v bunker, da bi pregledal, ali je treba še kaj uničiti; kakšen vojak je to? Kateri vojski pripada? Kje ima orožje?“

Drži se za rešetko na oknu, kodri se mu bleščijo v snopu reflektorske luči, udarjajoče izza njegove glave, torej je v pravem svetniškem obretu, preudarno si ogleduje vsak kot kleti, kolikor je pač more videti; potem

pridejo k njegovi glavi noge v sandalih, a sandali so docela nevojaško obušvali; fant pravi:

— Posranci so pustili svoja govna spodaj.

Bariton vpraša:

— Kakšna?

— Smrdljiva!

— Kakšna, sem vprašal! reče ostro oni.

— Steklenice.

— Seveda! Kako bi moglo biti drugače! ... Pili so rogaško, da bi imeli mirno spanje in mehko sranje!

Tisti glas, ki je že prej prepeval, zavrisne nemara pet ali šest korakov od okna, vrisk obleti vežo ter fasado, potlej pa se — tako domneva Edvard — razlije čez livado, na kateri se sleherno leto, vsaj spomladi, ustavijo cirkusi in streljarne. Poje; zavoljo odmeva ne razločiš natančno, kaj poje, točno slišiš le refren:

— Ob tebi ženkica smrči ...

— Molči! ga ustavi bariton.

— Molčim!

Kodrolasec našteva predmete, kar jih je še opazil:

— Nekaj železnega ... kotel ... za kuhanje žganja menda ... skiró ... macola ... štedilnik ... tamle na tleh ... en konček se vidi ... žimnica, ja!

— Na tem dedci popoldne povaljajo kakšno deklo. Od prepiha jim udari v križ, zvečer pa: »Mami, masiraj!«

Bariton, ki stoji nad nogami v sandalih, je vtisnil svoj obraz v Edvardovo zavest, ko se mu sklanjal v pogled — široko, od mozoljev razbrazdano lice, privihane nozdrvi — tekle so nočne ure pod neonom, ob brljivkah, skozi vratove steklenic, pred zrcali, in je govoril: »Nikar ne misli, da se boš po skritih potkah sprehodil skozi zgodovino!«

— In nikogar ni spodaj? vpraša.

— Ne! Mogoče kakšna podgana ... odgovori kodrolasi.

— Škoda! Lahko bi opravil koristno delo.

— Delo krščanskega usmiljenja!

Zatem se med rešetkami vendarle pojavi tudi baritonov obraz. Kodrolasec se kar naprej igra s posmehljivostjo, on pa je vseskozi resen in kakor pokrit s senčico melanholije.

— Ali bi ne bilo krasno ... pravi počasi, — ko bi vrgli veliko in solidno izdelano bombo v takole klet?

— Čudovito!

Glas opisuje steno, ki bi se razklala, okna, ki bi se posipala, uradnike, ki bi skakali iz zatohlih postelj — celo to, kako bi kateri od njih prevrnil nočno posodo, kako bi lovil zobalo iz kozarca, kako bi se prerival z ženo med podboji, kako bi mu zakrutilo v črevesih — nasladno slika, Edvard gleda z njegovimi očmi, strah ga je zalil do zadnjega živca, resda vidi vse tako kot fant z baritonom, toda slike se mu razporejajo drugače, ne more razumeti ledenega veselja spričo zmede, spričo uničenja; ko malce zasuhe

pogled in ga spet ustavi na trojici pred steno — obrazi so še kar povešeni, dimnato zlati zavoljo sence — se mu posveti, da te ljudi ni nič manj strah kot njega; in to je vendarle tolažba, občutek povezanosti, kakor umirujoča roka na čelu spavača, ki ga trapi mora.

Potem se vse razplete zelo hitro.

Obraza se umakneta z rešetke.

Mož se skloni po steklenico, prihuljeno gleda proti oknu, pije klok klok klok klok klok in slišati je, kako vleče sapo skozi nos.

Fantje odhajajo proti avtomobilu; tisti, ki je prej pel, se smeje, čemu se smeje, seveda ni mogoče vedeti.

Prvi glas, bariton:

— Dosti je bilo cirkusa!

Drugi:

— Brez učinka! Odpisana noč!

— Koliko pa je sploh ura?

— Tri! Mrličje zdeluje zaspanost. Grobovi vabijo!

Tretji, pevski glas, pravi:

— Mogoče smo le koga zbudili...

Treščijo prva, druga in tretja vrata na avtomobilu, motor vzrojni, menjalnik zahrešči, odpeljejo se, oddaljujoči se šum opisuje cesto, cestni ovinek, travnik, hiše, križišče, bolj oddaljene hiše, svetilke, panoramo mesta, zaprte ulice.

In naenkrat je spet vse tiho.

Mož odstavi steklenico in jo poda črnuhu.

— Svinje smrkave! pravi. — No, zdaj jih ni več... Kar tako se potikajo naokrog...

— Ja! reče fant.

Zvrne glavo in zlija pijačo vase, klok klok klok tudi on, ob tem je razločno videti, da mu trepetajo ustnice, slišati je zadevanje zob ob grlič steklenice. Ženska se odmakne od zidu. Skloni se in pobere bankovce, ki jih je prej odfrnila, pa neke cunje, ter kozarec in copato z vdrti opetnico; tako sklonjena se ozre proti možema, oči se ji svetijo kakor mački.

— Ojoj! Ojoj! vzklikne in se prične smejati; smeje se vzdržema precej časa. Očitno črnuh in mož njen smeh razumeta, kajti obema se začrta na obraz zadrega, ki bi jo rada prikrila, a jima ne uspe prav dobro.

— No...? vpraša mož cagavo, pač da nekaj vpraša.

— Ojoj! Presneti strah, kaj...? Koža!

Mož se obrne proti drvarnicam in je kakor ohromel. Mrmraje pove, kakšna norija je spravljati pobaline v klet: slišalo bi se po vsej hiši, skrivališče bi odkrili, klicali bi celo policijo.

— Koža!...

To je zadnje, kar Edvard sliši.

Vrnitev iz podzemlja je drugačna od poti tja; z obema rokama se oprijemlje zidov, ki jih pravzaprav ne vidi in mu ne odkrivajo pokrajin in živali, kot so mu jih to noč vsi zidovi, mimo katerih je šel; tem bolj so živi vonji: ggranje pogovora za hrbtom, zmerom manj razločne besede,

gasnoče s svetlobo, se spreminjajo v vonje preperelih cunj, premoga, znoja in lesa. Po dve stopnici naenkrat zajemlje, preznojena srajca se ga oprijema, v hrbtu mu tiči občutek nevarnosti, pa ne more razločiti, ali se boji, da bi ga oni trije slišali in pridrli za njim, ali pa so se mu vse stiske minule noči zbrale v nekakšno brezlično tesnobo, ki se je — celo to se utegne zgoditi — sploh ne bo več znebil.

— O, Edvard! . . . zasope.

Pride v vežo in se opoteče na cesto, tudi veže ga je strah.

Dihati, globoko, najprej izdihniti s prepono, kot bi rekli pevci, močno izdihniti, čeprav cvrči v bronhijih, nato potegniti sapo skozi nos nazaj vase, v nosu ščegeta, pljuča se napenjajo, sapnik nabrekne, pljuča rastejo, srce močnejše in sladkobno trka ob rebra, pogled se skoz krvave kolobarje čisti, kolobarji se raztopijo v meglici, za kopreno jasnina, jasnina prevlada.

Vmesna ura.

Noč se je zavoljo bližine jutra očistila. Prva sapa je pomedla z neba soparične meglice. Zvezde se poslavljajo s plesa in se lesketajo tako lahko-miselno, kot se za to uro spodobi. Krošnje lip, ki obrobljajo veselični travnik, se razsvetlijo od znotraj. Obrisi mesta se izčrtajo in rane ptice lete proti reki.

Samo še nekaj hipov bo tiho, a prav zato je *zelo* tiho; kar je glasov nad svetom, se zde kakor tavajoča bitja v opalnem prostranstvu: frfotanje kril, odtekanje vode . . .

In vendar sliši Edvard Micek na daljnem robu tega mirujočega prostora nekakšno bobnenje, ki se počasi približuje. To je obroč. Sluh mu posreduje slike: kot bi videl senčne obrise vojaških kolon, tipajoče napredovanje topov, kamionov in blindiranih voz.

Do hotela je približno šest kilometrov.

(Konec prihodnjič)

razen, jasno pa je, da ne more ustrezati kulturnim normam, ki smo jih vajeni. Napačno je uvrstiti to glasbo v predal moderne muzike.

Največje razlike nastajajo prav v obliki. To je razumljivo, ker je oblika predvsem intelektualni proizvod. Ko igramo, se je nemogoče natanko zavedati tega, kar se je že zgodilo, še manj pa predvideti, kaj se bo zgodilo. V tem je vzrok, da je oblika te glasbe vedno preprosta. Prehodi med akcijo-reakcijo, preprostim-kompleksnim, napetostjo-popuščanjem so postopni, redko strmi. Oblika je skoraj vedno sinusoidna, vsaka situacija traja, dokler se ne izčrpa. Zato tudi ugaša počasi, nikoli se ne konča sunkovito.

To so dejstva; treba jih je sprejeti, kakršna so. Ljudem, ki so zmožni sprejeti glasbo v njeni celoti, ne samo razumsko, temveč tudi fizično, emocionalno, visceralno, gestualno itd., se lahko ta glasba zdi dobra ali slaba; tisti, ki poslušajo glasbo samo zato, da jo analizirajo, bodo razočarani, ker ne prenese konvencionalne glasbene analize.

Pogosto se sprašujemo, kakšne so posledice in prednosti te improvizirane glasbe. Za praktično uporabo so minimalne, razen če se lotimo študije o psihološkem ravnanju izvajalcev. Predvsem je mogoče opazovati pojem časa in trajanja. Kdaj pa kdaj se tudi zgodi, da po srečnem naključju nastanejo razmerja in srečanja misli, ki bi si jih verjetno nikoli ne mogli izmisliti. Treba jih je slišati, da si lahko izmislimo druge, ki bodo te prekosile.

Andrej Hieng

Orfeum

(Nadaljevanje in konec zaokroženega odlomka iz novega romana)

5

Brž ko je iz spalnice stopila v predsobo, se je znašla pred prstenim obrazom doktorja Kobala; prestrašila se je, ker ga ni pričakovala: očitno je zvečer pozabila zakleniti vrata, gost ni pozvonil, védel se je kakor v starih časih, sumila je celo, da je že nekaj časa mencal po veži.

— Zgodilo se je! je rekel slovesno.

Kaj naj bi se zgodilo? No, v resnici se je marsikaj zgodilo! Predsoba je čez noč zrasla. Stene so se razmaknile, preproga, ki je dotlej pokrivala ves pod, se je zdaj kar zgubljala na njem. Doktor si je otepal sneg s plašča in z dlanjo kazal, koliko ga je zapadlo. Gospa ni utegnila vprašati, kako je

kaj takšnega mogoče sredi poletja, zmedeno se je sprijaznila z zimo, kot se je sprijaznila z novo velikostjo predsobe. Tudi strop je zlezel kvišku: tam so se sprevažali odmevi, bili so medli, kajti doktor je šepetal. Strmel je v konice čevljev in si grizljal spodnjo ustnico.

— Težko sem se odločil, toda sodim, da sem vam dolžan to informacijo . . . Komaj sem se prebil čez zamete . . . Da, moram vam povedati . . . Zaprl so ga!

Dljè ko je govoril, bolj so njej rasle oči. Sprva sploh ni mogla verjeti. Pričakovala je, da bo zdaj zdaj sunil z glavo kvišku in se zasmejal ter priznal eno svojih zlobnih šal, maščevanje.

— Oh, doktor, dajte no! se je sama silila s smehom.

Potem je naenkrat sprevidela, da njegova svečanost in mrkost nista igrani; do konca jo je prepričala previdnost, ki jo je kazal: natezal je uhlje, loveč glasove s ceste.

Kaj je povedal?

Povedal je — v svoji suhoparni in prav zato strašljivi govorici — da je iz zaupnih virov, ki jih seveda ne more izdati, zvedel novice o fantu. Za glavo gre. Prejšnjo noč so ga z avtomobilom prepeljali iz M. Zapleten je v zaroto, s katero se preiskovalci že dolgo ubadajo; afera je kočljiva, sega čez državno mejo, vmešane so tudi vojaške oblasti.

— Saj ni mogoče! Saj vendar ni mogoče!

Gospa se je prestrašila lastnega krika. Doktor ji je položil tobakasti prst na usta in zasukal obraz čez ramo, ker se je menda bal prisluškovalcev; ukazal ji je molčati. Potem jo je zarotil, naj se ne vdaja slepilom in naj nikar ne zaupa v tujo naivnost, recimo v fantovo: marsikateri preprostež je že postal junak revolverja in šifer.

Zgrozila se je, in vendar ga ni mogla napoditi; ta hip se je samote bala bolj od sramote; njegove pasti je poznala, ostali svet je bil nerazviden. Na vprašanje, kaj bi kazalo ukreniti, se je končno vzravnal in celó pokazal kos stare zajedljivosti, ko je odvrnil, naj zaupa svoji trgovski, svoji poslovni naravi.

— Ali mi boste pomagali? je vprašala in skušala usrediti pogled v njegovo škiljenje.

Doktorjev obraz je bil nad njo: lisa na svežem beležu.

— Saj zato sem tu, gospa!

Začutila je, kako jo odnaša val nežnosti; občutek je prišel nenadejno, kakor vse to jutro. Prav zavoljo groze, ki jo je zdelavala, se ji je zdelo, da mora vrniti prijaznost za prijaznost in — čeprav se je čudila — ni ji bilo težko! Kaj se dogaja? je še utegnila pomisliti. Kaj počnem? — Stopila je pod doktorjev pogled, čisto tesno k njemu, igrivo ga je objela, spleta la je prste nad ovratnikom, potem je brez sramu, sploh brez sleherne zadrege, potisnila trebuh v njegovo naročje, v nerodno korito iz mišic in kosti. S to kretnjo je njega dni vse dosegla, zmerom je vedela, kaj hoče. In prav zdaj, sredi belega strahu, ko bi kazalo urno ukrepati, je odkrila naslado. Stiskala se je k njemu, proseč pomoči, nikotinska sapa ji je tekla ob licih. Doktorjeva moškost je bila očitno imenitnejša od tiste, ki jo je nekoč okušala. Oh!

Vzdihnila je zavoljo začudenja in dopadanja. Tedaj ji je prvikrat prišlo na misel, da nemara tiči v sanjah.

Doktor jo je prijel za rame in jo odmaknil od sebe. Vedela je, kako čudno je njeno ravnanje. Čutila je naval krvi v licih in uhljih, ni pa skoraj čutila nog.

— Kaj storiti? je po iztreznitvi znova vprašala.

— Poizvedeti! Ugotoviti stanje!

— Kako?

Zvil je ustnice in uperil prst v gospo; z nestrpnostjo, skoraj z jezo, je pribijal:

— Menda vam ne bo treba razlagati! Ženska ste! In mati ste! Hic Rhodus! Zmerom ste mi tiščali pod nos materinstvo, draga gospa: zdaj imate krasno priložnost, da ga preizkusite! Do tega čustva goji vsakdo neke vrste spoštovanje, celo jaz, ki ste mi tolikokrat oponesli trdosrčnost in mrzel nos, celo zasliševalci! Ni mogoče trditi, da med zasliševalci ni ljudi: vsakdo ima mamo. Če sploh komu, se bo odprlo vam!

Premolknil je in nazadnje skoraj zanosno šepnil:

— Pojdite, prijateljica! V mislih bom z vami, čeravno zoper prepričanje... Oblecite zimski plašč! Temperatura nenehno pada.

Ubogala ga je.

Na vprašanje, ali imajo fanta zaprtega v policijskih zaporih, se je nasmehnil izpod čela, zarotniško, lokavo, dejal je, da je to vendar čisto poseben primer, ki ne sodi v redno poslovanje; toda, on ve, kar ve; nagnil se ji je k ušesu in zasikal naslov: ulico, številko, položaj, vse. Tolikšna poučenost je gospe nagnala srh po hrbtu. Ne da bi bila vedela čemu, je potlej rekla:

— Ne zamerite mi... morala bi vedeti, ker pač sprejemam vašo prijaznost, vašo pomoč... Ali ste me včasih ljubili, doktor?

Ni ji odgovoril; obrnil je obraz vstran, in kakor tistikrat, v njegovi predsobi, se je zdelo, da išče zrcalo, ki bi mu potrdilo resnico o škilečih očeh.

— Med vašo odsotnostjo vam bom varoval hišo, gospa.

Začudila se je, vprašala ga je, ali se mu zdi potrebno.

— Da! je rekel.

Ko je potlej ona začudeno stresla z glavo, se je hipoma razsrdil.

— Včasih, je vzkliknil — kažete pravo mladostniško prostodušnost! Saj nismo otroci! Prostodušnost utegne biti očarljiva, ampak tudi nevarna: sam si nastaviš limanice. Afera vašega fanta je resna, zelo resna, neverjetno resna, usodna... Dobro vedo, kje je doma! Menda ne mislite, da so na vas pozabili?! Naj bi pustili hišo kar odprto? Preudarite, kakšne listine je mogoče podtakniti v skrit predal, oh!... Na vseh straneh so razpete mreže; za slehernim vogalom kdo opreza! Izraelci so imeli odlično obveščevalno službo. To jim je prineslo pol zmage... Nataknite snežke! Ne boste mogli z avtom. Zapadlo je več ko pol metra snega. In sploh je boljše, če pridete peš, tako rekoč na skrivaj!

Spremil jo je do vrat in zaklenil za njo, zataknil je celo varnostno veržico, toda precej potlej, ko se še ni prav obrnila, je zaslišala škrebjanje hitrih korakov po predsobi, hlastno odpiranje vrat, prevračanje stolov in sopenje. Ni domislila, kaj bi utegnilo biti, jutro je prineslo že preveč velikih presenečenj, da bi se ubadala z malimi. Pred hišo je obstala. Ulica je tonila v debelem novem snegu. Platane, ki so prejšnji večer še metale sence svojih listov po oknih, so se šibile pod bremenom. Nebo je bilo nizko, rožnato sivo, kakor pokrov nad mestom, zvoki so brž izginjali; vohljačev za vogali ni odkrila, sploh je bila ulica prazna, samo majhen rumen kužek je drobil po gazi in privzdigoval sprednjo desno tačko, v katero ga je zeblo; ko je prišel do smetnjaka, se je ozrl, gledal jo je z jantarnimi očmi in opletal z gobčkom, kakor bi jo vabil, naj gre za njim. Tod so bile sinoči vrtnice, zdaj je zamet. Torej je prava zima? *Kaj je res: sinoči ali danes?*

Komaj si je zastavila vprašanje, jo je zmotil žvenket stekla; ozrla se je proti hiši. Okna so bila širom odprta in videla je v globino svoje dnevne sobe: rdeče tapete so žarele iz beline. Doktor Kobal je stal sredi prostora v sami srajci, z zavihanimi rokavi, razgrinjal je bale svile, iz katere je ona izdelovala nedrčke ter perilo: metal jih je v zrak in jih kakor žongler prestrezal, napletal je girlande okoli sebe, zanke, pentlje; igral se je; sploh je bil videti mnogo mlajši, neresen, na rokah, ki so oblikovale tkanino, so se lesketali prstani z velikimi kamni, lahko bi rekli igralski prstani. Očitno se pretvarja: zdaj, ali pa se je prej, vse življenje... je pomislila. Vendar je ni nič pretreslo. Nemara je najbolj obžalovala to, da ji bo shladil sobo. Lahko bi se vrnila in se igrala z njim, dolgo bi se igrala in nasladno...

Dolžnost jo je poklicala.

Pot je seveda poznala. Šla je ob Ljublanici, ki je bila skoraj črna med zasneženimi bregovi, toda mesto se ji je pred očmi spreminjalo; namesto vil so zrastle ogromne čadaste kasarne, stražarji so stali v rdeče opasanih stražarnicah in oprezali naokrog. Avtomobile je zamedlo. Prav od daleč je slišala skorajda pozabljeno zvonkljanje kraguljčkov na saneh, sani pa ni videla, menda so vozile po vzporedni ulici, med starimi in zamolklimi pročelji. Nekje so prepevala dekleta: pesem je sama nekoč pela in prav lahko si je dopolnila zloge, ki so se utapljali v bombažasti tihoti.

Na gori cerkvena stoji
v njej stražo svet' Mihol drži.

Ima sul'co ino bridki meč —
sovragov se nam bat' ni več...

Pesem je ugasnila prav tako iznenada, kot je vzblestela, vendar gospa ni odnehala: v stiskah si večkrat pomagamo s prepevanjem, poskočnica na trepetajočih ustnicah, glas je zavoljo stisnjenega grla nekaj višji; ker so bile ceste prazne, se ni sramovala; sicer pa je tišina napihovala njeno tesnobo. Le kdaj pa kdaj se je iz rjavih portonov oglasilo značilno kašljanje starcev.

Potem se je prikazala cerkev.

Tudi te cerkve ni še nikoli videla. Vzdignila se je izza kasarne kot velikanska, zožujoča se pečina, ki se ji okoli vrha motajo megle in leno plahutajo ptiči; v negibnem rožnatem ozračju so bile njene stene mračne, goste kakor star bron, od napuščev nad okni so curljali prameni snega, veter jih je vejal, raznašal pa je tudi brnenje zvonov in škripanje brun v nevidnih zvonikih. Včasih, ko je hodila v šolo, je pred poukom smuknila v cerkev, da bi si izprosila dober red ali vsaj mirno kri: zdaj ni bilo časa — ali pač...? Slišala je odmeve: bili so koraki na lesenem podu in obokani glas enega samega kastratskega molilca.

Glasnik:

Izza prezbiterija se je nenadoma pojavil dvanajstletnik v vetrovki in jo po ozki gazi ubral proti njej. Hodil je spretno kakor pač fantiči, z obema rokama si je zatiskal ušesa, varujoč jih pred mrazom, a gospe je prišlo na misel, da si s tem nemara pokriva obraz, ker hoče ostati nespoznan. Ko je bil le še tri korake oddaljen od nje, je, skrivaje pogled v gaz, zasopljeno šepnil:

— Tamle zadaj, gospa... Prva hiša na hribu... številka šest... železna ograja...

Okoli ustnic je bil pomazan z marmelado; obletel jo je s kotičkom črnega očesa in že hitel naprej proti reki, za njim pa je frlel oblaček izdihane sape. Ni si razbijala glave s premišljevanjem, kdo ji je poslal glasnika; vse od trenutka, ko je objela doktorja Kobala, ki ji je oznanil sneg sredi poletja, večno enako prsten, a naenkrat mikaven, vabeč v motno igro, od hipa, ko se ji je predsoba spremenila v dvorano in so ji pod belim pokrivačem umrle vrtnice, je sprejemala, kar je pač prišlo, in sprejemala je brez začudenja: med njeno grozo in lahkotnostjo njenega ravnanja ni bilo zveze. Kakor burkež je ponovila besede iz pesmi:

Ima sul'co ino bridki meč —
sovragov se nam bat' ni več...

Šla je ob cerkvi. Zdelo se ji je, da bi se neznanske, mrko rjave stene utegnile vsak čas porušiti nanjo. Gaz je bila ozka in ji je spodnašala korake. Spremljal jo je glas skopljenega molilca: navzlic metriskim zidovom ga je bilo slišati na cesto; gospa je pomislila, kako huda bridkost ga bržkone kolje. O svojih tegobah ni hotela tuhtati.

Hiša je res stala na mestu, ki ga je opisal fant. Ni se mogla spomniti, da bi bila kdaj videla to stavbo na vzhodni strani grajskega pobočja. Za ograjo iz litega železa se je razprostiral vrt, bolje rečeno park, vila sama je bila rumena in jo je le zavoljo žive barve odkrila v gostem zasneženem vejevju. Odrinila je vrata in se napotila proti hiši.

— Pa smo tam! si je obešenjaško rekla na glas, potlej pa: — Ne, takšne hiše nisem nikoli videla!

Komaj je to izrekla, je zaslišala z desne smejanje; veje so se stresle, izpod njih je prilezel črno oblečen moški z žametastimi naušniki zoper mraz.

— Ja, seveda, kar spremi jo! je zaklical nekdo, ki ga je grmovje skrivalo; ogovorjeni je ubogal, brez besede je prijel gospo za komolec — narahlo — in jo povedel proti vhodu v vilo; pri tem je na licih še zmerom ohranil nasmeh, v katerem sta kakor v dveh enakih lupinah počivala zajedljivost in uradna uslužnost; takisto je na gospejina gostobesedna zatrevanja, da mu je nerada v breme, a da se mu, seveda, lepo zahvaljuje, odgovarjal s kimanjem, ki je utegnilo pomeniti vse mogoče; dišal je po smrekovi esenci, očitno je užival ob lastnem vonju, neprestano je potezal zrak v nos, in njegov nos je bil v belem obrazu, ob mišjih očeh in črtkastih ustnicah, kar se da živ, ne le lepo obarvan, marveč tudi gibljiv organ. Prišla sta do vile. Stavba je bila večja, kot se je zdelo od daleč, z balkonom in z dolgo vrsto oken v prvem nadstropju, je učinkovala skoraj graščinsko; precej za njo se je pričenal gozd. Da bi pač nekaj rekla (kajti njegovo molčanje jo je tiščalo), je gospa črnega gospoda vprašala, ali je ura primerna za intervencije, ko je vendar znano, da se oblastva upravičeno dosledno drže uradnih ur; hotela se je uveljaviti z vljudnostjo, strah je frfotal v njej, pa so ji tudi besede frlele iz ust. Poučljivo ji je odgovoril:

— Na svetu so ljudje, ki ne poznajo počitka, ker ga ne smejo poznati! Služba!

Prikimala je; on je potlej pristavil:

— No, le naprej! Nekaj opravkov imam še v parku. Navsezadnje vi niste edini . . .

Vrata so bila za tolikšno stavbo čudno ozka, čeprav visoka, s pisanimi šipami v polkrožnem gornjem delu. Ko jih je odrinila, jo je objel vonj po smrečju, prav tisti, ki ga je oddajal njen spremljevalec; dišalo je tudi po ravnokar navlaženem perilu; kot bi že ogrevali likalnik.

Ogledala si je prostor.

Velika, starinsko opažena veža se je na koncu iztekala v stopnišče. Opazila je rogovje dveh kapitalnih jelenov. Preproga je bila takó debela, da je požirala korake. Z vrha stopnišča je neviden glas zaklical njeno ime, čeprav je šele komaj zaprla vrata. Desno od vhoda je za pisalnikom sedel plešasti moški in z zapletenimi, nekako starinskimi kretnjami vodil pero po črtani poli; kazal ji je hrbet, čudila se je njegovim prosevnim uhljem; ko je zaslišal klic od vrha stopnic, je stresel z glavo, kakor bi ji dajal znamenje, kam naj se upoti, in uhlji so mu pri tem zamahedrali; seveda gospa ni imela volje, da bi se smejala.

Stopila je naprej.

Ob vznožju stopnic, v malem zakotju na levi strani, je ugledala Lidijo. Sedela je v pletenem fotelju in si z dlanjo podpirala glavo, ki sta jo težili dve v krono speti kiti. Nikoli ni nosila take frizure. Luč je padala z vrha, pa so bile vse poteze na dekletovem obrazu raztopljene v mehkih, tekočih sencah. Torej ni umrla? je pomislila gospa in se pravzaprav ni čudila. Dekle je gledalo mimo nje, proti vratom, kot bi bilo šteló rese na preprogi; ta pogled je gospe sporočil, da se ne smeta poznati.

Hitro je šla mimo hčerke in nato po stopnicah — dve kolena, vsako deset stopnic. Ograji ni kazalo zaupati: držaji so se na več mestih izpulili,

omet je posul preprogo. S pogledom je šla za svetlobo, nekje daleč zgoraj je sevalo okroglo okno v stropu, bilo je daleč, visoko, in vendar je kakor leča približevalo igro snežink in oblakov. Prišla je na hodnik v prvem nadstropju; čeprav je že od zunaj prisodila hiši precejšnje razsežnosti, jo je dolžina hodnika osupnila: svetilki na obeh koncih hodnika sta mežikali, kresnički. Ne da bi ji bil kdo svetoval ali ukazal, se je odločila iti desno. Prva vrata na levo roko so bila odprta. Ugledala je velik prostor, iz katerega se je kadilo: soba in kuhinja hkrati; prsata ženska je stala ob štedilniku, na katerem je vrel lonc vode, in skubla grahasto kokoš; delo ji ni šlo od rok, pa je zmerjala žival:

— Mrha, hudobna, nemarna! Ti bom že pokazala! je godla, zavita v soparo, ki je imela zavoljo mehke zimske svetlobe lesk puha; gospa se je spomnila na mamo, seveda je vedela, da to ni mama, ker je mama tehtala petdeset kil in je pogrkovala. Ženska se ni zmenila zanjo; šla je torej naprej. Tretja vrata na drugi strani hodnika so se odprla, ven je privihral upehan plešec ter zamahovaje z obema rokama sikal:

— Odklanjam vsakršno odgovornost pri zadevi! Zavedajmo se svojih kompetenc, gospoda! Tako ne bo šlo več!

V sobi se je neka ženska smejala. Vrata so ostala odprta. Gospa je pogledala: na steni je visela ura; sredi sobe je stal vrtni stol; na stolu je sedel moški v železničarski uniformi, kapo je držal v naročju, oči je imel zaprte; za njim se je ustopila ženska z ogromno tupirano frizuro in mu — dolgi prsti, obokani nohti, biserovinast lak, širok poročni prstan — masirala lica, ki so kazala znamenja ravnokaršnjega britja. Rekla je:

— Držite se posla, Cedilnik! Nikar naj vas vsak osel ne speha pred svoj voziček! Obžalovali boste, poznalo se bo pri napredovanju in še posebno pri upokojitvi!

On se je smehljal pod njenim gladenjem.

— Kako ste nežni, Lucija!

Gospa je potrkala na podboj; odziv je prišel pri priči:

— Zadnja vrata desno!

Ženska je ni niti pogledala; sklanjala se je nad železničarja, njene prsi so mu enakomerno trkale po temenu; zadaj je bilo okno in v oknu tičnica s škorcem, ki ga je njuno početje očitno zanimalo, saj je ves čas suval z glavo med žice. Potem je šla gospa naprej. Iz nekega odmevnega prostora je udarilo kričanje in šum, kot bi vlekli truplo po podu.

— Nobene moči ni več v ljudeh! je kričal prvi glas.

Nato drugi:

— Ti tudi nisi kakšen Clay, bizgec!

Tenorski tretji:

— Za kondicijo je treba časa!

— Pederasti! Mehkužci! Šleve!

Vpitje je hipoma prenehalo: potlej je bilo slišati korake, starčevske, drsajoče korake in momljanje, popevanje, kakršno največkrat slišiš v hi-ralnicah.

Gospa je končno prišla do zadnjih vrat.

Prestopila je čez škornje in čez raztresene čike, ugledala je srajco na preprogi, odprto omaro, domovanje lesnih črvov, in v njej otroške sanke ob trombonu (srebrno v črnem, fina kovina reže temo) potlej pa tudi časopis zraven peči, na njem kup pepela. Soba je bila celó večja od tistih, ki jih je doslej videla v hiši. Iz sosednjega prostora je nekdo zaklical, naj izvoli sesti. Izbrala je taburet ob pisalniku. V ozadju sta se svetlikali dve okni in med njima slika neapeljskega zaliva; ker sta bili okni zavešeni, se je ozračje komaj pregibalo, gospa je potrebovala nekaj časa, da je pregledala zmedo. Zmerom je sovražila nered, zdaj pa ji je godil, ustvarjal je ozračje domačnosti, ku-ku, ku-ku, tim-tam-ta-ram-ta-tam, bilo je kakor v študentovski izbi, da, nazadnje je v levem kotu uzrla razmetano posteljo, nečeden, topel in mikaven brlog.

— Takšni smo pač! je povedal glas z desne. — Nered in umazanija ... Takšno je življenje!

Pomignil ji je, naj nikar ne vstaja, mlahavo je premeril sobo ter se zavalil na posteljo. Gospa je pri priči opazila, da je v copatih, drugače pa je bil kar skrbno stlačen v dvoredno uradniško obleko. Luč ga je razpolavljala, slamaste lase mu je razpolavljala preča, ustnice mu je razpolavljala nasmeh, pogled mu je razpolavljala leno povešena veča; ogledoval si je roke, kot bi se jim bilo ravnokar nekaj primerilo.

— Kdo bi si mislil, kaj?! je rekel. — Tale sneg ... Saj menda nimate luže v čevljih ...? Polovico uradnikov nam bo zagnalo v posteljo. Premalo se gibljemo, nismo utrjeni, organizmom manjka gozdnega kisika. Vi ste videti trdni. Cvetje v jeseni. Oh, kaj je lepšega od lepe jeseni! Hohoho! Se vam zdi, da govorim fraze in se spakujem? ... Kdo vas je poslal sem?

Gospa je spričo nepričakovane ostrine zadnjega vprašanja malo privzdignila zadnjico s stola; hitela je praviti, kako je dobila sporočilo, ki jo je zadelo kakor strela z jasnega (niti v sanjah se ji kaj takšnega ni prikazalo) vsekakor pa je menda jasno, da bo ime informanta skušala obdržati zase.

Možak na postelji je zamahnil z roko. Napol puščobno, napol grenkobno je dejal:

— Nikogar ne silimo in vendar marsikaj vemo!

— Pripravljena sem sodelovati! je zatrdila; potem je hitro, trepetaje, z igrano svečanostjo pristavila: — Seveda do tiste meje, ki še varuje druge ljudi.

— Vsi tako pravijo, oh, vsi, skoraj vsi ...

— Pričakovali ste me?

Plavolasec na postelji se je pretegnil, nagnil se je naprej, zgostil pogled in kar naenkrat je pričel govoriti v dolgih, omikanih stavkih.

— Pričakovali smo vaš prihod, po pravici vam povem, da smo vnaprej vedeli, kdaj se boste pojavili, in če rečem »zadovoljni smo«, to ni le floskula, ki naj bi si z njo pomagala čez zadrego prvih kontaktov, temveč izraz prepričanja, da se celó v zadnjem, v najhujšem trenutku lahko sporazumemo ... Vi ste, recimo, odpustili doktorju Kobalu ... Se motim? Nič se ne motim, kajne ...? Prišlo je tako, da ne morete brez njega, spretnemu

očesu pa ne uide, da tudi on ne shaja brez vas. Starost obuja prvotna nagnjenja. Vsakdo ima v življenju eno samo strast. Drži?

Gospa je malce kašljala v dlan in potem z našpičenimi ustnicami vprašala:

— Zakaj govoriva o doktorju Kobalu, gospod?

— Vam ni do tega? se je čudil.

— Prišla sem v zadevi svojega sina!

— Kako ste rekli?

— Pardon! Pastorka!

— Oh, da ... Seveda ... je rekel.

Ničesar drugega; nastala je tišina, med njima; nekje v hiši, na bogve katerem podstrešju (kajti zdelo se je, da prihajajo glasovi od zgoraj, kakor po opečnatih ceveh, nemara dimnikih) so se prepirali in ti ciganski vzkliki so še poglobljali leni mir, ki se je zgostil v sobi. Zaslisevalec je zazelhal, obraz mu je naenkrat prepredla puščoba, spet je posvetil pozornost rokam, potihoma je zinil:

— In kaj bi radi?

Planila je:

— Se norčujete, gospod?!

Neprijazno, leno:

— Ne ... Čemu ...?

Za zagrnenimi okni je pričelo snežiti: sneženje se je prikazovalo kot senčna igra. Gospa je visela na robu stola in ni znala ne naprej, ne nazaj; jela se je prehitevati z besedami, hotela je povedati čim več naenkrat, da bi razbila urok in komedijantsko situacijo, glas pa je prihajal nazaj k njej, privit kakor struna; čeprav je bila soba natlačena s pohištvom, je odmevalo.

— Saj menda razumete, da sem s poroko in potlej z vdovstvom, sprejela skrb za tega človeka; odrasel je, ampak zame je še vedno otrok. Pa ti takóle na lepem zvem o njegovi aretaciji in nekakšnih zarotah, v katere naj bi bil zapleten! Ko bi ne bilo bridko, bi se smejala, verjemite! On! On in zarote! Kratek stik, nesporazum, gospod! Bil je najmirnejši otrok, kar sem jih videla in tudi z leti se ni nič spremenil. Rajši nasprotno! Včasih so mi nekateri ljudje celo očitali, da mu nisem privzgojila več odločnosti ...

— Otrok, pravite?

— Da, vsekakor! Tak značaj ...

— A imajo otroci žegnane riti?

— Ne razmem ...

— Kdo pa se ne spreminja, lepo vas prosim!

Oglasilo se je trkanje pri vhodnih vratih. Potlej je naglo vstopil črni mož, ki je bil spremljal gospo skozi park. Še zmerom je imel žametaste naušnike, njegovo vedenje pa je bilo povsem spremenjeno: trzaje z rameni se je sprehodil do peči, do pisalnika in še do okna, videti je bil razjarjen, vendar takó kot otroci, pa nekatere ženske, pri katerih se togota rada obrne v jok. Smrkal je in v falzetu tožil, da ni bilo sploh nobenega pevca na vajo. Ne bo jih lovil naokrog, zdi se mu, da to ni le zanikrnost, temveč zarota proti njemu, ki se je posla lotil s tolikšno ljubeznijo do zborovskega petja,

z vero v končni uspeh. Zasliševalec mu je velel, naj se umiri: *moral*i bojo priti in takrat bo čas plačila. Tožniku so se zasvetile oči, gospa je čutila njegov zmagoslavni pogled na sebi, bilo je, kakor bi ji hotel pokazati svojo na novo pozidano veljavo. Nasmehnila se mu je in rekla:

— Prav gotovo bojo lepo zapeli!

— Hvala! je odvrnil, sukaje občutljivi nos v ploskem obrazu. Videti je bilo, da bi bil najrajši sedel in pričel pomenek, vendar ga je zasliševalec z mrščenjem odvrnil od namere. Zmignil je in odhitel v sosednjo sobo.

Gospa je povzela besedo. Zazdelo se ji je, da je kakor plavač v toku; bila je zadovoljna s svojimi stavki, nazorno so se prikazovali drug ob drugem; vsaj to ji je ostalo — ostrina, za katero se ji ni bilo treba truditi; sklicevala se je na državljanske pravice, na občutljivost srca, spet na materinstvo: čeprav pastorek, je bil fant najvažnejši v njenem življenju.

— Kje ga imate?! je nazadnje vzkliknila in se sama čudila rokam, ki so ji poletele v svečano kretinjo.

Plavolasec se je skobacal s postelje, nameril se je proti oknu. Vstala je in odtavala za njim. Odgrnil je zaveso ter jo povabil, naj se mu pridruži. Spodaj, čudno daleč (kakor bi kukala skoz narobe obrnjen daljnogled) je ležalo s štirih strani obzidano dvorišče. Še vedno je snežilo. Zidovi za metežem so bili temni. Ob eni od sten tega vodnjakastega dvorišča je stal Edi. Zamedlo mu je rame in vendar je gospa nemudoma opazila njegovo obleko; to obleko mu je kupila pred tridesetimi leti, za prvo smučanje: temno moder loden, dvoredni suknjič, pleteni gumbi. Kje jo je staknil — kje so jo staknili? V rokah je držal zeleno žogo, gledal je strmo navzgor, proti snežinkam, čeprav je stal daleč od nje, je razločila blede zenico, ki je bila kakor oslepela. Ni je videl. Pričela je udarjati po šipi, hotela je odpreti okno, vstricno z udarci po steklu so ji v prsih odmevali votli bumbumi srca.

Potegnil jo je od okna. Zavesa se je spet zagnila.

— Dosti! je siknil.

Držal jo je čez rame in jo pritezal k sebi; godilo se ji je kakor zmerom v moškem objemu: popuščala je. Zasliševalčev obraz je bil tik pred njenim, vtisnjen v belo luč, razviden do zadnje gubice in pore, opazila je brazgotino nad gornjo ustnico, dlake v nosnicah, posušeno sled krmežljavca ob očesu. Tudi on je srepele z blede zenico, ni se videla v njej, marveč je polzela vanjo: soba je izginjala, za njegovim obrazom naenkrat ni bilo ničesar, ali skoraj ničesar.

— Zdaj bomo govorili po pravici!

Prikimala je, ker ni mogla več razmišljati, kako naj se ogne morebitnim pastem.

— Kdo vse je prihajal k njemu? Ob kakšnih urah? V skupinah? Posamično? Ste slišali, kaj so govorili?

Zasopljeno se je branila in hitela zatrjevati, da sta nedolžna. Živela sta v samoti, lahko bi se reklo odljudno; obiski, kar jih je prišlo, niso omembe vredni.

— Imenal je povišal glas.

— Kakšna imena?!

— Vsa! Po vrsti! *Mi* bomo odbirali!

Naenkrat se je s svečano grozo zavedla, kako izreka imena pokojnikov, nekatera so prišla iz globokega ozadja spomina, omenila je zdavnaj sprhnele tete, botre, babico, nekega trgovca s špecerijo, kmeta Murnika, pri katerem so bili dvakrat na počitnicah in so ga požrla jetra, učiteljico ročnih del; imena so se obložila s podrobnostmi, prah pozabljenja se je vsipal z njih, luč ki jih je obdajala, je bila ostra.

Menda ni vedel, da gospa našteva mrliče; vzdržema je rahlo kimal, kot bi si jih zapisoval v možgane.

— Ste zadovoljni, gospod? Prav gotovo! je dejala in skorajda upala, da so imena kakor nekakšen ključ.

Izpoved ni zadoščala: hotel je vedeti letnice, letne čase, mesece, celo ure in vse okoliščine. Ker sta si bila zelo blizu, je govoril s pol glasu, pa tudi ona je šepetala. Šepetanje se je spreminjalo v igro, ki je oba vznemirjala; držal jo je v objemu, čutila je rob njegovega prsnega koša in stegna.

— Zakaj ste prenašali to početje? je hotel vedeti.

— Saj nisem!

— V vaši hiši se je začelo!

— *Kaj?! Kaj vendar, moj bog?! Kaj se je začelo?!*

— Brez spakovanja! Opozarjam vas, da polovično priznanje sploh ni veljavno!

Gospa je iskala stezico, vsemu bi se vdala, precej, kar razpustila bi se.

— Povejte, o čem naj govorim in ...

— Ne! *Sami* boste prišli z resnico na dan! Jaz sem prevodnik resnice, nič več, nič manj. V tej vlogi smo natančni, nikar ne skušajte mene napraviti za preprosteža! Se ne dam! Slepe miši ...? Naj zapleševa? Vidite, vas že držim, kot se pri plesu spodobi ...

Imel je čvrst prijem, precej moškosti, ona je bila mlahava, drobcene mravlje so se ji sprehajale od pazduhe do trtice, a vseeno se mu je skušala iztrgati.

— Čemu me držite, gospod? je sopla.

Prvikrat se je nasmehnil; bil je eden tistih nasmehov, ki prilete na obraz in tam zamrznejo; namesto olajšanja prinašajo strah.

— Zato, sladka mamica, da se mi ne bi zlagala, in da mi ne bi ubežala!

— Kaj si drznete?! je vzkliknila. — Pri priči me izpusite! Kakšna pooblastila sploh imate? Od koga? Prav ničesar nisem zagrešila in ...

Otrpnila je sredi stavka.

Nebo se je ravno tedaj še bolj zastrlo, gostejši metež je napolnil ozračje pred okni, po zasliševalčevem obrazu so letele sence snežink; — in ta obraz je bil pravzaprav Edvardov obraz, komaj nekaj trši od tistega, ki ga je bila vajena. S čelom je udaril ob njeno čelo in pokazal zobe. Je res fantov obraz ...?! Od silnega strahu je za hip izgubila tla pod nogami.

— Vse si zagrešila!

Sprva sploh ni mogla obrniti jezika v ustih, ni mogla odgovoriti in samo mešanje njegove in svoje sape je slišala, on pa je pasel vodeni, srepi, s sneženjem prepredeni pogled po njej.

— Prignusila si mi svet! je govoril zlogovaje. — Postal sem rastlinica! Ničesar nisem napravil iz lastne pameti... Zaprla si me, od vseh strani si me obzidala!

— Ni res!

Zdaj je že zmogla besedo.

— Res!

— Oh, ne! Oh, ne!

— Pač!

Potlej je nenadoma ulovila ravnotežje: stavki so se ji sprijeli in meje med njimi so se zbrisale, ni več jecljala, tožba, s katero se je branila obtožb, je vrela iz nje v nepretrganem curku; odvrčala je pogled, kot bi se bala, da jo bo njegov pogled premagal, strmela je v zaveso in med mrgolenjem snežink iz drobčenih spominov sestavljala sliko, ki naj zasenči fantovo. Prikazali so se: darovi pod svečicami, njena dobrotljivost, bolniška postelja, njena nega, večerni pomenki, njena prikupnost, krpanje nogavic, njena pridnost, počitnice, bolje rečeno rosna jutra na kmetih in popoldanske malice, veliki režnji kruha z medom, iz nič sestavljeni obedi med vojno, njena požrtvovalnost, popustljivost ob šolskih ocenah, njena slepa ljubezen.

— Slepota! Ne misli, da očitam! je govorila in kakor violinist strune, je preskušala glas, ki naj s prikladnim nihanjem pove tisto, kar besede zamolčujejo; igra v strahu, mogoče igra iz groze. — Ugotavljam! Povedati je treba, kako je bilo zmerom vse le zate! Dobesedno vse! Nobena mati ni toliko odpuščala! In očitek, da sem te zapirala... Sam si rinil pod moje krilo, fant! Kdor očita, mora biti pripravljen sprejeti resnico o sebi!

Premolknila je, navsezadnje ga je pogledala.

— Marsikaj smo požrli...

Z nekaj suhoparnimi besedami je omenila tisto popoldne, ko so njega in sestro zalotili naga v sobi.

— Da! je pritrdil; spet je bil zasliševalec; bela luč je zdrsnila z njegovega obraza ter se umaknila rumeni, ker je nekdo pri vhodnih vratih obrnil stikalo; odstranil je tudi roke z njenih ramen. Potem je skoraj prosil:

— No, gospa, pa nam sami povejte, kdo je kriv, da je zašel v tako kašo.

— Nič ne vem o kaši! Kar recite!

— Vi ste krivi! Vaš zaprti svet!

Dejala je, naj je ne trapi z modrovanji, bolezen ji je načela živce, ne more več.

— Je kdaj smučal? Pardon, pač sezonsko vprašanje...

— Ni!

— Vidite, zdaj je pa prisankal v zaroto! Zbežal je pred vami in materinsko ljubeznijo. Hoho, gospa, hoho! Pokvarjeni nedolžneži so najhujše kanalje, polne kartoteke bi vam jih lahko pokazal!

— Še zdaj ne vem, česa sem krival!

— Krivda je v tem, da mu niste kazali samo boga v nebesih in Jezuščka v jaslicah, marveč tudi svojo golo zadnjico, ko ste se slačili pred spanjem.

— Gospod! je zakričala na ves glas.

Preden se je njeno kričanje razgubilo, so prišli čez sobo koraki: očitno človek, ki je poprej prižgal luč pri vhodnih vratih. Gospa je pogledala in uzrla velikega, priletnega moža: pred seboj je nosil razkriljene roke, pa zelo širok, sladek in skoraj uspravajoč nasmeh; tudi njegov bariton se je topil, ko je rekel:

— Nikar, prosim! Vse se bo uredilo! Vse bo še dobro, nič ne skrbite!

Prišel je do nje in ji — kakor imajo navado nekateri zdravniki in nekateri župniki — ponudil obe roki. Roki sta bili veliki, precej okorni, vendar prijetni v dotiku. Udvorljivo je zasukal gospo proti luči in jo ogledoval; gospa si je ogledala njega.

Prav tedaj so se sprožili pevci, sami moški, zgubljeni nekje v prostrani hiši. Peli so pesem o svetem Miholu, tisto, s katero so dekleta obrobila njeno pot sem.

Na gori cerkvica stoji,
v njej stražo svet' Mihol drži.
Ima sul'co ino bridki meč —
sovragov se nam bat' ni več ...

Vrata so se odpirala in zapirala; v sobo so prihajali novi ljudje.

Gospod zraven nje je izžareval suho toploto. Hrust, in vendar je bila celo na tolikšnem trupu njegova glava ko skala. Slabo postriženi, sršči beli lasje so silili čez ovratnik srajce, iz ovratnika je kipel bikovski vrat s ploskim tilnikom.

— Joj! Joj! je rekel.

Zasliševalec je očitno hotel nekaj pripomniti, pa ga je starec odgnal, kakor odganjamo kokoši, s pššt.

— Slepci! Ubadamo se s fantom... je potlej zamrmral, — toda v resnici je gospa tista, ki...

Ni končal stavka. Nepremično jo je gledal, sesljuje mesnato spodnjo ustnico. Videla se je v starčevskih očeh, potovala je z vlakom, kajti skoz njegove zenice so letele iskre. S palcem in kazalcem ji je privzdignil veko.

— Koliko časa imate že težave?

In naenkrat se je spet zavedela telesa. Dobilo je težo in prostornino. Vse dotlej — od jutra, po poti, skoz vse prigode — so jo trapili mravljinici v udih, sicer pa se ji je zdelo, da plava. Zdaj je vedela, kje ima želodec, kje jetra, kje ledvice, kje črevo, kje maternico. Sokovi so se prebudili. Bolečina je prišla samo za trenutek in ji, tako rekoč, presvetlila trebuh.

Gospa je nato povedala, da ima težave že vsaj eno leto in pol. Ni se ji zdelo vredno obešati jih na veliki zvon; tudi to pot ne kaže govoriti o takšnih malenkostih.

Gospod je nepričakovano rekel:

— Naj vam bom oče!

Gledala ga je iz dna svoje utrujenosti, kakor iz soteske; dejala si je, da je podoben skali, ki jo obseva nizko sonce. Vzdihovaje se mu je zahvalila za ponudbo.

Potem jo je on prijel pod pazduho, vodil jo je prek sobe. Čutila je, kako so se ji povесila čreva in kot uteži pritisnili v mednožje.

— Tjale vas bomo položili!

Nekdo je poravnal odeje in blazine na postelji; poprej ji je ravno z neredom zbujala vtis domačnosti. Iz kota je zinil piškav glas:

— Kako ste dobri, doktor!

Smehljaj na starčevem obrazu se je še malo ozaril. Podložil je gospe dlan pod hrbet in jo previdno spustil na ležišče. Pevci so peli točno nad njeno glavo. Videla je, da se gneta onstran svetlobnega kroga, ki ga je zarisal lestenec, precejšnja gruča ljudi. Od temena do prsi jih je pokrivala senca. Lidija je stala zraven peči; položila je prst na usta, kot bi prosila, naj je mati ne izda; gospa je z drobnim smehljajem potrdila prejem prošnje in svojo soglasnost. Zasliševalec je sedel ob pisalniku. Pred njim so ležali šolski zvezki, po katerih je jezno šaril z rdečilom.

— Confessiones! ... je mrmral. — Confessiones ...

Gospod se je spustil na rob ležišča. Z obema dlanema je oklenil desnico počivajoče žene. Ni ga prosila tolažbe, a vseeno je ubral te strune. Kakor otroku ji je pripovedoval o muhavosti narave: star je in je že večkrat videl razcvetene vrtnice pod snegom; ob najlepšem soncu se zemlja strese, razpoči se kot žemlja pod prstom; en sam oblak napravi povodenj ter odnese posevke; velike zvezde zdrsnejo z neba; deklicam zrastejo lulki, matere skrijejo balo; starkam se vname kri, da preganjajo fante; hrošček spodje smreko velikanko; v trópih poznajo leteče ribe. Muhavost vremena — to čudno zimo, ki se je belila v oknih in za njegovimi belimi lasmi — je porabil kot povod za modrovanje o ukanah narave. Gospa je s koncem očesa videla poslušalstvo onkraj svetlobnega kroga: moški so držali odprta usta, ženske s sklepale roke na prsih, zibale so se v pasu, vse so bile silno nežne s svojimi smehljaji, najnežnejša Lidija, ta jeznoriti otrok, ki ga je pred davnimi leti položila v zemljo pri Svetem križu.

— Izziva nas torej neko temeljno vprašanje ... je razpletal starec in končno izpustil gospejino desnico.

Z očmi ga je pobarala, kakšno naj bi bilo.

Vprašanje se glasi: ali se moramo muhavostim narave postaviti po robu ali pa jih sprejeti brez ugovora ...?

Rahlo mrmranje je obletelo avditorij. Gospa se je nasmehnila.

— No ... je rekla, — menim, da se moramo upirati!

Gospod je planil kvišku.

— Pogledjmo in se upimo!

Z eno samo kretnjo je potegnil gospe krilo vse do brade. Takrat se je zavedela, da je pravzaprav brez perila, brez hlačk, brez kombineže, brez nogavic. Njeno golo truplo se je ponujalo na ogled; in prav nobenega sramu ni občutila, morda je celo nekoliko razmaknila noge ter usločila križ, da bi pokazala, kar je treba pokazati. Topli zrak in pogledi so šli čeznjo kakor božanje, ki ti seže globoko, vse do hrbtenice. Starec je stegnil kazalec:

— Ecce tumor! je dejal svečano. — Rosa mystica!

Ljudje so se zganili in prišli bliže; celo zasliševalec je vzdignil glavo iznad zvezkov; na slehernem obrazu je bila luč, smehljaji pa so zginili.

— Ali naj pogledam? je skromno in čisto tiho vprašala.

— Poglejte, gospa! ji je velel; kakor plima mu je prihajala žalost čez ustnice.

Oprla se je na komolce in pozijala prek roba privihanega krila. Med popkom in sramnim gričem, sredi rumenega sala, natanko tam, kjer se ji je vsakič sprožila bolečina, se je vzdigovala štiri prste visoka bula, svetlikava pod lučjo, cvetoča v vseh mogočih barvah, grozljiva in prelepa.

Zakričala je.

Hipoma ni bilo nikogar več v sobi. Luč je zlagoma ugašala. Čeprav je zadnje minute pozabila nanj, ji je fantovo ime prišlo kot oprimek v steni ali bruno v deroči vodi.

— Edi! je vekala. — Edi! Edi! je klicala vse do trenutka, ko se je svetloba utrnila.

Nerina Zulfikar

Pavle Zidar

Leta 1946 je bila še Nerina Grželj, tik pred iztekom leta pa jo je osrečil slaščičarnar Ismet Zulfikar s tresočim ja, izvibriranjem na prvi struni nemirne strasti.

In zdaj?

Kaj se odpre človeku po poroki, ve le tisti, ki je v ta golaž že zamešan. Največje možnosti imajo ženske, moškim ostane ena sama: da se jim prepuste.

Ismet je rad plaval po toku ženske reke. Izročilo ga je vzgojilo v petelina, kakršnih na Slovenskem ni ali pa so zelo pičli.

Malce dolg, tuj priimek je nekaj časa žalil njen slovenski posluh. Zulfikarjeva naj piše zapisnik, ali je tovarišica Zulfikar na šoli, Zulfikarca, počak no mal... Po kakšnem letu ali še manj se je priimek udomačil ko krava v hlevu. Turcizem je zazvenel tudi po gorenjsko znosno in prijetno.